

ОСВІТНІЙ ФАКТОР

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ
№1(17), 2026

Засновник громадська організація «Спілка освітян України»

Головний редактор, науковий консультант, доктор педагогічних наук
Вербицький В.В.

Літературний редактор, коректор
Петлицька В.П.

Редакційна колегія

Бардин М.Я., кандидат філософських наук;
Безусько А.Г., кандидат біологічних наук, доцент;
Бех І.Д., академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор;
Бордюг Н.С., доктор педагогічних наук, професор;
Вербицька О.В., методист в/к НЕНЦ, заслужений учитель України;
Драган О.А., методист в/к НЕНЦ;
Захарченко Г.І., заступник голови ГО «Спілка освітян України»;
Кацурак В.П., заступник директора з навчально-виховної роботи НЕНЦ;
Кириченко В.І., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;
Кліменко В.І., заступник директора з навчально-методичної роботи НЕНЦ;
Корнієнко А.В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;
Костенко С.О., доктор біологічних наук, доцент;
Лещенко М. П., доктор педагогічних наук, професор;
Лорен Спіт, доктор філософії (PhD);
Мачуський В.В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;
Медведева Т.В., кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник;
Педан Ю.Ф., директор Дніпропетровського обласного еколого-натуралістичного центру;
Петлицька В.П., методист НЕНЦ;
Первушевська І.О., заслужений працівник освіти України;
Просіна О.В., кандидат педагогічних наук, доцент;
Сапіга Ю.С., директор БО «Грін Крос Україна»;
Семенченко Н.І., заступник голови ГО «Спілка освітян України»;
Цюнь Л.О., методист в/к НЕНЦ;
Шкільна І.М., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;
Щепкін Є.Ю., методист НЕНЦ.

Журнал можна передплатити, придбати за адресою:
м. Київ-74, вул. Вишгородська, 19, НЕНЦ

Всеукраїнський науково-педагогічний журнал «ОСВІТНІЙ ФАКТОР».
Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення
№ 962 від 21.03.2024 р. «Ідентифікатор медіа» – R30-03714

Виходить з 2022 р.

Підписний індекс 76964

Рукописи не рецензуються й не повертаються.

Деякі матеріали друкуються в порядку обговорення.

Статті журналу відтворено з авторських оригіналів. Відповідальність за грамотність,
автентичність цитат, достовірність фактів та посилань несуть автори статей.

Адреса редакції: 04074, м. Київ, вул. Вишгородська, 19, НЕНЦ
Тел./факс 430-0260. Тел. 430-0064, 430-2222
<https://nenc.gov.ua>, E-mail: nenc@nenc.gov.ua

Надруковано в ТОВ «НВП «Інтерсервіс».
Підготовлено до друку 14.05.2026

ЗМІСТ

ТРАЄКТОРІЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО ЦЕНТРУ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ МОН УКРАЇНИ
НА ПЕРІОД ДО 2030 РОКУ

ВЕРБИЦЬКИЙ В. 4

РОЗДІЛ I. ІННОВАЦІЇ

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ
З ВИКОРИСТАННЯМ STEM-ТЕХНОЛОГІЙ

ІВАНОВА О.Я. 11

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ПЕДАГОГІВ – ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
У СУЧАСНІЙ ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

РИБАЛКА Л.А. 13

ОБЛАСНИЙ ЕКОЛОГО-ОСВІТНІЙ ПРОЄКТ «МОБІЛЬНИЙ «ЕКОЛЕНД»
ЯК ОНОВЛЕНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ СПІВПРАЦІ
З ОБ'ЄДНАНИМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

МАЙБОРОДА І.О. 17

ЇСТІВНІ РОСЛИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ STEM-ОСВІТИ
ТА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

ПУГАЧОВА І.Я. 22

РОЗДІЛ II. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОЇ СИСТЕМИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

ПОРКУЯН О.В. 25

ДОСТУПНА ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД:
СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ Й ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

МАЗУР Н. 30

РОЗДІЛ III. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

ЯРОШЕНКО О.І., ПУЗЄЄВА С.М., МАЛІЧЕНКО О.О. 35

РОЗДІЛ VI. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

МОЖЛИВОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

ОСТАПОВА І.М. 39

МЕДІАПРОСТІР ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ПЛОТНІКОВА І.Д. 43

РОЗДІЛ V. ПЕДАГОГІЧНІ НАПРАЦЮВАННЯ

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ
МОЛОДІ ЧЕРЕЗ УЧНІВСЬКІ ДОСЛІДНИЦЬКІ ПРОЄКТИ

КІЗЕНКО О.П. 45

ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ ТА КІБЕРБУЛІНГУ
В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

БЕЛЬМЕГА Л.О. 47

РОЗДІЛ VI. ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

ГРИЩУК В.М. 52

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СВИТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ
ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ДАХНО І.П. 56

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЛІДЕРСТВА ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ ДІЯЛЬНІСТЬ
ОБЛАСНОЇ СПІЛКИ «ДИТЯЧИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ПАРЛАМЕНТ»
ТА ЇЇ ОСЕРЕДКІВ У ГРОМАДАХ

ЛОЦМАН Т.В. 59

ЕКОЛОГІЧНИЙ СТИЛЬ МИСЛЕННЯ
ЯК СКЛАДОВА ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

ЗАКУТАЄВА Н.О. 62

ТРАЄКТОРІЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО ЦЕНТРУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ МОН УКРАЇНИ НА ПЕРІОД ДО 2030 РОКУ

*Вербицький Володимир,
доктор педагогічних наук, професор,
директор
Національного еколого-натуралістичного центру
учнівської молоді,
голова ГО «Національна спілка освітян України»*

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Сучасні виклики – екологічні кризи, зміни клімату, втрата біорізноманіття, технологізація освіти – потребують переосмислення ролі позашкільної освіти. НЕНЦ має стати інноваційною платформою формування практичного розуму, екологічної культури та дослідницьких компетентностей учнівської молоді.

Синергія інновацій, екологічної культури та дослідницьких компетентностей

2. МІСІЯ ТА ВІЗІЯ

Місія: Формування покоління екологічно свідомих, науково мислячих і практично орієнтованих громадян.

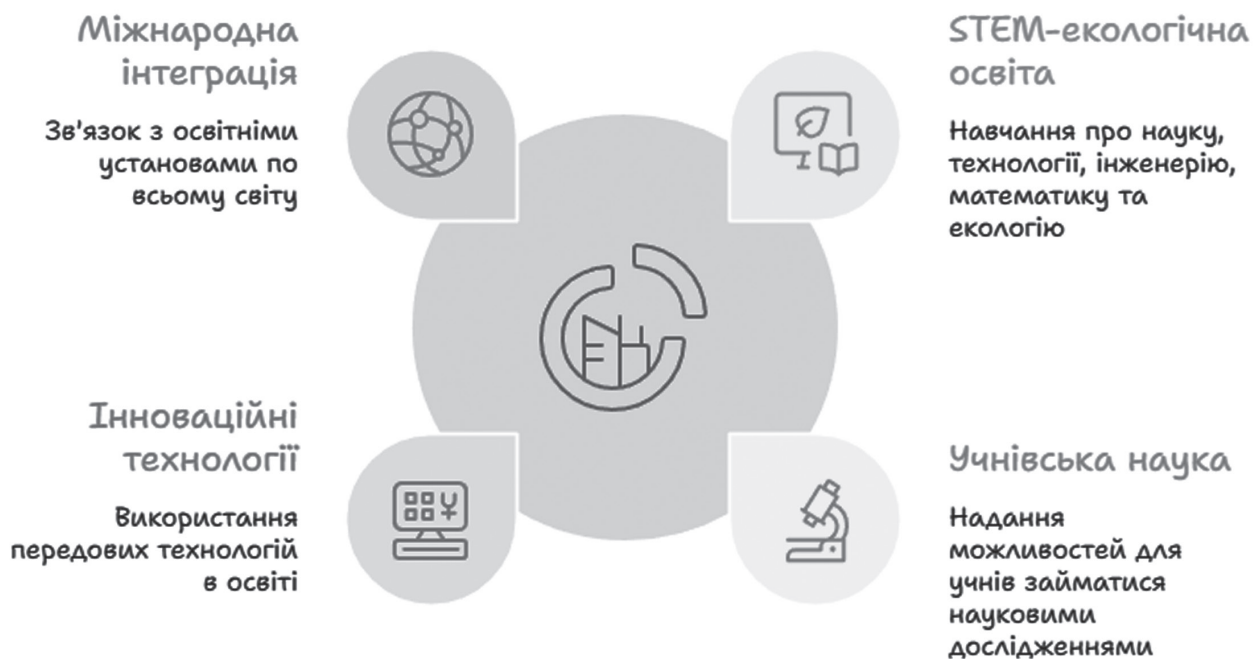
Місія Освіти

Візія:

НЕНЦ – це:

- національний хаб STEM-екологічної освіти;
- провідна платформа учнівської науки;
- осередок інноваційних освітніх технологій;
- міжнародно інтегрована інституція.

3. СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ

1. Формування практичного розуму

- впровадження діяльнісного навчання
- розвиток навичок вирішення реальних екологічних проблем
- інтеграція науки, практики та проектної діяльності

2. Розвиток учнівської науки

- підтримка дослідницьких проєктів
- створення учнівських лабораторій (біо-, агро-, еко-)
- участь у національних та міжнародних конкурсах

3. Екологічна освіта сталого розвитку

- інтеграція принципів UNESCO щодо освіти для сталого розвитку
- розвиток екологічного мислення
- реалізація локальних екопроєктів

4. Цифрова трансформація

- створення цифрової освітньої платформи
- дистанційні курси та віртуальні лабораторії
- використання штучного інтелекту та інтерактивних технологій

5. Підвищення кваліфікації педагогів

- підготовка педагогів нового покоління
- розвиток компетентностей у STEM та дослідницькому навчанні
- методична підтримка регіональних центрів

6. Партнерство та міжнародна співпраця

- співпраця з університетами, науковими установами
- участь у програмах Erasmus+
- реалізація спільних проєктів

4. КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

4.1. Освітній напрям

- модернізація навчальних програм
- впровадження міждисциплінарних курсів (біотехнологія, екологія, агрономія)
- розвиток неформальної освіти

4.2. Дослідницький напрям

- створення наукових шкіл для учнів
- розвиток польових досліджень
- участь у реальних наукових експедиціях

4.3. Практичний напрям

- навчально-дослідні ділянки
- агробіотехнологічні комплекси
- урбаністичні еко-проєкти
- STEM-лабораторії
- цифрові симуляції природних процесів
- інтерактивні інфографіки та освітні платформи

4.4. Соціально-комунікаційний напрям

- популяризація науки
- еко-волонтерство
- робота з громадами

5. ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ

- компетентнісний підхід
- діяльність і практична спрямованість
- міждисциплінарність
- інноваційність
- доступність і інклюзивність
- партнерство

6. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДО 2030 РОКУ

Кількісні:

- зростання кількості учнівських дослідницьких проєктів
- розширення мережі гуртків і лабораторій
- збільшення міжнародної участі

Якісні:

- формування практичного мислення учнів
- підвищення екологічної свідомості
- розвиток інноваційного мислення

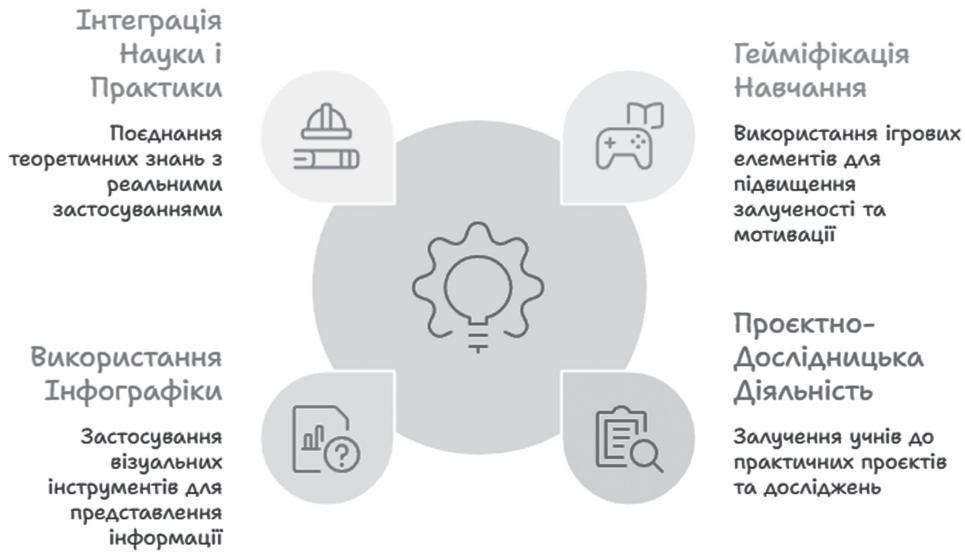
Очікувані результати до 2030 року

7. ІННОВАЦІЙНІ АКЦЕНТИ КОНЦЕПЦІЇ

- гейміфікація навчання
- проєктно-дослідницька діяльність
- використання інфографіки як інструменту мислення
- інтеграція науки і практики

Інноваційні Акценти Концепції

8. РИЗИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Можливі ризики:

- недостатнє фінансування
- низька цифрова готовність
- кадровий дефіцит

Шляхи вирішення:

- диверсифікація джерел фінансування
- цифрова підготовка педагогів
- розвиток партнерств

Розкриття ризиків та шляхів їх подолання

До 2030 року Центр має трансформуватися з традиційного закладу позашкільної освіти у ІННОВАЦІЙНИЙ НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ЕКОСИСТЕМНИЙ ЦЕНТР, який:

- формує практичний розум;
- інтегрує освіту, науку і практику;
- відповідає викликам XXI століття.

Трансформація Центру в Інноваційний Екосистемний Центр

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ
З ВИКОРИСТАННЯМ STEM-ТЕХНОЛОГІЙ

Іванова О.Я.,

вчитель біології, вища категорія
вчитель-методист
Лицей №173 м. Київ

Анотація: екологічна освіта, що базується на дослідно-експериментальній діяльності, формує свідоме ставлення до природи та практичну взаємодію з довкіллям. Дослідно-експериментальна робота є важливою, бо вона забезпечує перехід від теоретичних знань до практичного досвіду, дозволяє підтвердити наукові гіпотези, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, розвиває критичне мислення та розкриває творчий потенціал. Екологічна освіта — фундамент патріотичного виховання, вона перетворює екологічну свідомість на любов до Батьківщини.

Ключові слова: STEM-технології, STEM-підхід, інженерний тиждень, інженерні навички, екологічна освіта, екологічне виховання, екологічна відповідальність, науковий експеримент, дослідно-експериментальна робота, саморозвиток, патріотичне виховання.

Дослідницька діяльність в екологічній освіті з використанням STEM-технологій (наука, технології, інженерія, математика) — це інтегрований підхід, що поєднує вивчення природничих наук, інженерне проектування, сучасні технології та математичний аналіз для розв'язання реальних екологічних проблем [1, 2, с.15]. Вона базується на практичному дослідженні, критичному мисленні, моделюванні, командній роботі, де теоретичні знання перетворюються на практичні навички.

Екологічна освіта і виховання мають безпосередній зв'язок із процесами державотворення та національного відродження України, тому завдання навчальних закладів полягають у формуванні в підростаючого покоління вміння та навичок мислити та діяти по-новому, з почуттям екологічної відповідальності [4]. А це можливо лише за умови переорієнтації кожного вихованця на самопізнання і саморозвиток, самореалізацію й самостійність.

У сучасній науці експеримент трактується як один з основних методів наукового

дослідження, в якому вивчення явищ відбувається за допомогою доцільно обраних або штучно створених умов [5, с. 192]. Експеримент проводиться для реалізації наукового задуму дослідження і є методом перевірки достовірності педагогічної гіпотези.

Науковий експеримент включає постановку завдань експериментального дослідження, виявлення етапів його проведення, основних характеристик навчально-виховного процесу на цих етапах [6, с. 160]. З огляду на це було визначено, що планування педагогічного експерименту включає: вибір предмета експерименту; постановку завдань; проектування етапів експериментального дослідження; визначення основних характеристик навчально-виховного процесу; фіксацію змін, що відбуваються на всіх етапах експерименту [3].

Методика дослідно-експериментальної роботи — це складова дослідження, її головна ланка, що дозволяє з науковою вірогідністю виявляти факти та пояснювати їх. Це допомагає здобувачам освіти, використовуючи теоретичні знання, отримати практичні результати під час дослідно-експериментальної діяльності на уроках та у власному житті (Рис. 1. Дослідження поширення захворювань у рослин).

Рис. 1. Дослідження поширення захворювання у рослин

Важливою складовою навчально-виховного процесу у закладах освіти є проведення «інженерного тижня». Це дає можливість на певний період часу перетворити навчальні заклади на дослідницькі лабораторії, де вчителі зацікавлюють дітей наукою, а учні розкривають свій інженерний потенціал через вирішення практичних завдань. Наприклад, під час проведення інженерного тижня у нашому навчальному закладі учні на уроках «Пізнаємо природу» створювали моделі планет Сонячної системи (Рис.2. Моделі планет Сонячної системи).

Рис. 2. Моделі планет Сонячної системи

Висаджування рослин вимагає знань про вибір місця, термін посадки, потреби конкретної культури у світлі, волозі, підготовці ґрунту та його складі (Рис.3. Вивчення складу ґрунту).

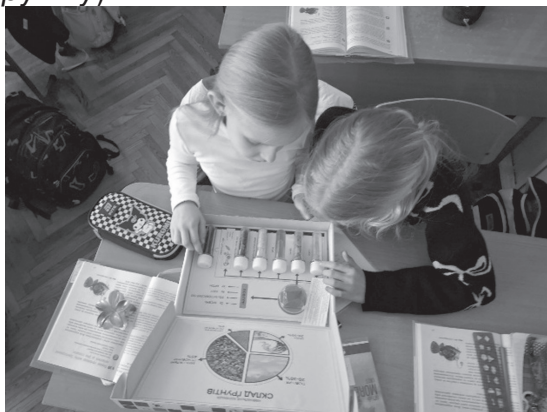

Рис. 3. Вивчення складу ґрунту

Створення системи крапельного поливу дає змогу учням освоїти принципи раціонального природокористування, економити до 70% води та забезпечити автоматизований полив за рослинами. Це розвиває інженерні навички, демонструє переваги подачі вологи до коріння та дозволяє ефективно вирощувати рослини без зайвих зусиль. (Рис.4. Застосування системи крапельного поливу).

Рис. 4. Застосування системи крапельного поливу

Дослідницька діяльність в екологічній освіті формує екологічну культуру, дбайливе ставлення до природи, розвиває пізнавальний інтерес, логічне мислення та креативність у розв'язанні екологічних проблем.

Тому екологічна освіта є фундаментом патріотичного виховання, бо формує відповідальність за ресурси рідної землі. Вона сприяє розвитку національної свідомості, об'єднує молодь навколо ідеї творення кращої України.

Любімо Батьківщину, Україну – неньку...

Деся чути близько спів пташиний,

Яскраву пісню солов'я,

Тихенький шум гілок калини –

Це Україна й матінка моя!

Тепло весни людину надихає,

Усе навкруг прокинулося жити...

Така краса, лише отут буває,

Замало просто все любити!..

Потрібно берегти та цінувати

Красу весни, життя і спів пташок.

Тепло землі онукам передати –

Це крок наступний, ще один виток!

Отак проходить рік за роком,

А ми повинні вміти жити,

Ступати по землі рідненькій

крок за кроком,

Край рідний цінувати і любити!

(Іванова О.Я., лютий 2023 року)

Список використаних джерел

1. Безіна О.В., Казакова Л.Л. Використання елементів STEM-технологій на уроках природничо-математичного циклу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/58197/

2. Іванюк Т. STEM як освітній ресурс XXI століття. STEM-освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний процес. Тернопіль, 2017. С. 14–18.

3. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017–2018 навчальний рік. (Лист ІЗМО № 21.1/10–1470 від 13.07.17 року).

4. Наказ МОН України №188 від 29.02.2016 р. «Про створення робочої групи з питань впровадження STEM-освіти в Україні». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mon.gov.ua>

5. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. посіб. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

6. STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 9–10 листопада 2017 року, м. Київ. – К.: ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2017 – 160 с.

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ – ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СУЧАСНІЙ ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Рибалка Любов Анатоліївна,

*завідувача методичним відділом, методист вищої категорії
комунального закладу*

«Чернівецький обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді»

Процеси глобалізації та швидкого технологічного прогресу диктують нові вимоги до системи позашкільної освіти України. Позашкільна освіта науково-технічного напрямку опинилася в ситуації, коли традиційні методи навчання вже не задовольняють пізнавальні потреби дітей покоління «альфа» та «Z». Сьогоднішні вихованці живуть у світі доповненої реальності, штучного інтелекту та інтернету речей. Важливість розвитку цифрових компетентностей педагогічних працівників полягає в тому, що саме вони навчають та виховують молодь XXI століття, яка має не лише успішно реалізувати себе в умовах цифрової економіки та суспільства, а й розбудувати цю цифрову економіку і суспільство.

Відтак, ключовою постаттю змін стає педагог позашкільця. Однак спостерігається певне протиріччя: заклади отримують нове обладнання (3D-принтери, набори для робототехніки), але рівень підготовки кадрів не завжди дозволяє використовувати цей потенціал на 100%. Інформаційно-цифрова компетентність (ІЦК) – це не просто навичка, це професійна філософія сучасного керівника гуртка. Проте успіх будь-якої інновації в освіті на 90% залежить від кадрового потенціалу. Педагог, який навчає дітей основам робототехніки, авіамоделювання чи програмування, не може залишатися осторонь сучасних цифрових трендів. Інформаційно-цифрова компетентність

(ІЦК) стає не просто професійною навичкою, а фундаментом, на якому будується вся освітня траєкторія закладу. Недостатній рівень ІЦК педагогів створює суттєвий розрив між технологічними можливостями сучасного обладнання та реальним змістом навчальних занять.

Цифрова компетентність трактується як здатність особистості впевнено і критично використовувати технології інформаційного суспільства. Для педагога науково-технічного напрямку вона є інтегративною якістю. Інтегративні якості є ключовими в сучасній освіті та науці, оскільки вони дозволяють розглядати об'єкти як складні системи, що забезпечує глибше розуміння їхньої сутності.

Аналіз рамки DigCompEdu. Це європейський інструмент (розроблений JRC) для визначення та розвитку цифрової компетентності освітян, що складається з 6 сфер та 22 компетентностей. Вона охоплює професійну залученість, створення ресурсів, навчання, оцінювання та розширення можливостей учнів, пропонуючи 6 рівнів володіння: від A1 (новачок) до C2 (лідер). Ми розглядаємо 6 ключових сфер:

Професійні зобов'язання: Використання ІКТ для взаємодії з колегами та саморозвитку.

Цифрові ресурси: Пошук, створення та поширення цифрового контенту.

Викладання та навчання: Керування цифровими інструментами на занятті.

Оцінювання: Цифрові стратегії для фідбеку – зворотний зв'язок, відгук або реакція на чиясь дію, роботу чи поведінку. Простими словами, це думка іншої людини про те, що ви зробили добре, а що варто покращити, щоб отримати кращий результат у майбутньому. Перехід від паперових журналів до цифрового моніторингу прогресу вихованця (Google-форми, Kahoot, Quizizz).

Розширення можливостей учнів: Інклюзивність та індивідуалізація. Забезпечення доступу до знань дітям із різними освітніми потребами через асистивні технології.

Сприяння цифровій компетентності учнів: Навчання дітей медіаграмотності. Керівник гуртка має навчити дітей програмувати, моделювати та критично сприймати інформацію

Рис. 1. Колесо компетенцій DigCompEdu

Інновації — це не лише нова техніка, а й методики: flipped classroom (перевернутий клас), blended learning (змішане навчання), game-based learning (ігрове навчання). У науково-технічному гуртку цифровізація дозволяє замінити дорогі витратні матеріали чи деталі віртуальними симуляторами, що робить освіту доступнішою. 1.2. Специфіка науково-технічного напрямку в цифрову епоху. Науково-технічний напрям є «локомотивом» інновацій. Тут цифровізація проявляється через впровадження STEM-освіти (Science, Technology, Engineering, Mathematics). Педагог має володіти спеціалізованими інструментами: від середовищ візуального програмування до систем автоматизованого проектування (CAD).

Для реалізації проекту було проведено дослідження серед 30 педагогів нашого закладу.

Інструментарій: анонімне анкетування та аналіз сертифікатів «Цифрограм».

Для аналізу було використано комплексний підхід:

Анкетування: виявлення ставлення педагогів до цифровізації (чи бачать вони в ній користь, чи відчувають страх).

Тестування «Цифрограм»: оцінка фактичних знань (робота з хмарами, безпека в мережі).

Аудит методичних напрацювань: аналіз того, скільки педагогів мають електронні плани-конспекти та цифрові дидактичні матеріали.

Результати діагностики.

Рівень А (Початковий) – 30%: Використовують лише месенджери та електронну пошту.

Рівень В (Середній) – 50%: Створюють презентації, працюють у Zoom, Google Meet, використовують готові онлайн-тести.

Рівень С (Високий) – 20%: Вільно володіють графічними редакторами, мовами програмування, хмарними сервісами для проектування.

Гістограма рівнів цифрової грамотності колективу Чернівецького обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді

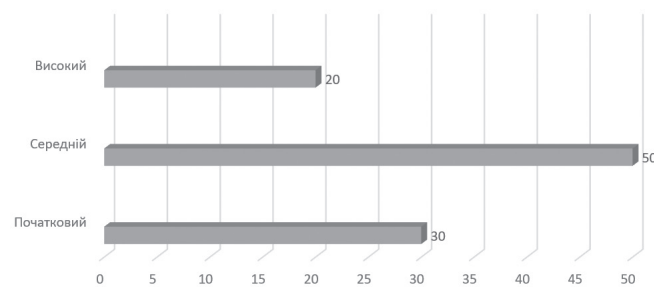

Рис. 2. Гістограма рівнів цифрової грамотності колективу

SWOT-аналіз закладу. Він допомагає сформулювати стратегію розвитку, підвищити конкурентоспроможність, виявити ризики та раціонально використати ресурси. Аналіз охоплює Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats). Це інструмент стратегічного планування, що системно оцінює внутрішні сильні/слабкі сторони та зовнішні можливості/загрози. Також як важливий елемент для керівника закладу позашкільної освіти визначаємо, що заважає педагогам (браку часу, страху перед технікою) і що допомагає (наявність швидкісного інтернету, підтримка адміністрації).

Категорія	Характеристика
Сильні сторони (Strengths)	Наявність швидкісного інтернету; досвідчені педагоги-інформатики; готовність адміністрації до змін.

Категорія	Характеристика
Слабкі сторони (Weaknesses)	Застаріла частина комп'ютерного парку; психологічна неготовність педагогів старшого віку; відсутність єдиної цифрової платформи закладу.
Можливості (Opportunities)	Гранти на обладнання STEM-лабораторій; партнерство з ІТ-компаніями; залучення вихованців до створення контенту.
Загрози (Threats)	Швидке моральне старіння програмного забезпечення; відтік кадрів у комерційний сектор.

Ось типова структура SWOT-аналізу для освітнього закладу:

1. Сильні сторони (Strengths – Внутрішні)

Високий професійний рівень педагогів, досвідчені кадри.

Сучасна матеріально-технічна база, якісний інтернет.

Високий рейтинг закладу, позитивний імідж у громаді.

Участь учнів у змаганнях, конкурсах, виставках, фестивалях, висока результативність.

Наявність укриття, безпечні умови навчання.

2. Слабкі сторони (Weaknesses – Внутрішні)

Недостатнє фінансування, застаріле обладнання в деяких лабораторіях.

Перевантаження закладу (велика кількість вихованців гуртків).

Повільне впровадження інноваційних методів навчання.

Відтік молодих спеціалістів.

3. Можливості (Opportunities – Зовнішні)

Участь у грантових програмах та міжнародних проєктах.

Партнерство з громадськими організаціями, бізнесом.

Використання дистанційного навчання для підвищення кваліфікації.

Підтримка з боку місцевої влади/ОТГ.

4. Загрози (Threats – Зовнішні)

Негативна демографічна ситуація, зменшення кількості дітей.

Нестабільна безпекова ситуація (військові дії).

Конкуренція з боку інших закладів.

Зниження якості освіти через дистанційний формат.

Приклад стратегічних дій на основі SWOT:

S+O (Сила + Можливість): Використати професіоналізм вчителів для написання грантових проєктів.

W+O (Слабкість + Можливість): Залучити спонсорів для оновлення матеріальної бази.

S+T (Сила + Загроза): Використати високий імідж, щоб виграти конкуренцію за вихованців гуртків у складних умовах.

W+T (Слабкість + Загроза): Розробити план переходу на дистанційну освіту, щоб уникнути втрати якості при кризах.

Як завідувач методичного відділу, я пропоную впровадження «Цифрового трикутника»: Методист — Педагог — Вихованець гуртка.

Створення «Хмарного методичного кабінету»

Ми відмовляємося від паперових папок. На базі сайту Чернівецького обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді <https://ocnttum.com/> створена структура:

Навчальні програми за напрямками роботи позашкільного закладу (початково-технічний, спортивно-технічний, предметно-технічний, інформаційно-технічний, робототехніка, медіаосвіта): де кожен керівник гуртка може бачити напрацювання колег.

Відеотека майстер-класів (YouTube-канал закладу): запис кращих занять для внутрішнього обміну досвідом.

Календар подій: спільний Google Календар для планування виставок, конкурсів, фестивалів та змагань.

Навчальні формати для керівників гуртків (Методичний кейс).

Марафон «Цифрова грамотність за 15 хвилин»: короткі відеоінструкції від методиста (як створити QR-код, як працювати з Canva) Методист демонструє один інструмент (наприклад, як користуватися додатком Mentimeter для миттєвих опитувань).

Методичні батли: змагання між відділами на найкращу віртуальну екскурсію.

Воркшоп «Штучний інтелект у роботі керівника гуртка»: використання ChatGPT для генерації сценаріїв масових заходів, написання методичних рекомендацій та створення ілюстрацій в Midjourney для генерації схем чи ілюстрацій до технічних проєктів.

Peer-to-peer навчання: досвідчені педагоги-техніки навчають гуманітаріїв працювати з хмарними сховищами.

Кейси для науково-технічного напрямку

Окремий акцент на використанні симуляторів:

Tinkercad: для занять схемотехніки, робототехніки. Це інновація, бо дитина не спалить реальні деталі, а керівник гуртка може перевірити схему дистанційно.

Scratch: для перших кроків в алгоритмізації.

Figma: для промислового дизайну.

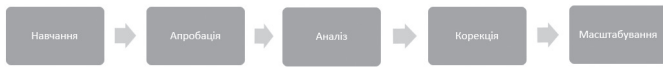

Рис. 3. Цикл впровадження цифрової інновації в Чернівецькому ОЦНТТУМ

(Опис для схеми: Циклічний алгоритм: Навчання → Апробація → Аналіз → Корекція → Масштабування)

Критерії оцінки результативності.

Кількісні: Кількість створених цифрових посібників, сертифікатів про проходження онлайн-курсів.

Якісні: Зміна ставлення педагогів до цифровізації, впровадження інтерактивних елементів у кожне заняття гуртка.

Система стимулювання. Впровадження рейтингу «Цифровий лідер року». Врахування рівня ІЦК при преміюванні та атестації педагогічних працівників.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 25.02.2026).

2. Про позашкільну освіту: Закон України № 2120-III від 07.12.2000. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення 25.02.2026).

3. Про Національну доктрину розвитку освіти: указ Президента України № 347/2002 від 17.04.2002. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/347/2002#Text> (дата звернення 25.02.2026).

4. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.02.2026).

5. Навчальні програми з науково-технічного напрямку. Сайт Чернівецького обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді.

6. Уряд ухвалив концепцію розвитку STEM-освіти в Україні до 2027 року. Міністерство освіти і науки України.

7. Биков В.Ю. Цифрова трансформація суспільства і нова якість освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. Т. 75, № 1. С. 1–21. URL: <https://surl.li/qmetym> (дата звернення: 25.02.2026).

8. Опис рамки цифрової компетентності педагогічного працівника / за заг. ред. О.В. Пасічник. Київ : М-во освіти і науки України, 2021. 40 с. URL: <https://surl.li/bznufi> (дата звернення: 25.02.2026).

9. Морзе Н.В., Співаковський О.В. Цифрова компетентність як стратегічна мета розвитку професійної майстерності педагога. URL: <https://surl.li/xgfiyk> (дата звернення: 25.02.2026).

10. Дія.Освіта: Цифрограм для вчителів. URL: <https://thedigital.gov.ua/projects/education/osvita> (дата звернення: 25.02.2026).

11. Tinkercad: хмарний сервіс для 3D-моделювання та симуляції схем. URL: <https://www.tinkercad.com/classrooms/floPns8TCGb> (дата звернення: 25.02.2026).

12. Canva для освіти: інструменти візуалізації. URL: https://www.canva.com/uk_ua/osvita/vykladachi/ (дата звернення: 25.02.2026).

13. Литвинова С.Г. Хмарно орієнтоване навчальне середовище закладу освіти. URL: <https://surl.li/rnxpno> (дата звернення: 25.02.2026).

14. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти : Лист ДНУ «ІМЗО» від 18.07.2025 № 21/08–624. URL: <https://surl.li/xjlnxd> (дата звернення: 25.02.2026).

15. ChatGPT в освітньому процесі: поради для викладачів. URL: <https://surl.li/xuuauq> (дата звернення: 25.02.2026).

16. Gemini. URL: <https://gemini.google.com/app/8a652d93fba66384> (дата звернення: 25.02.2026).

17. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. Розділ «Цифрова освіта». URL: <https://mon.gov.ua/tag/tsifrova-osvita?&tag=tsifrova-osvita> (дата звернення: 25.02.2026).

ОБЛАСНИЙ ЕКОЛОГО-ОСВІТНИЙ ПРОЄКТ «МОБІЛЬНИЙ «ЕКОЛЕНД» ЯК ОНОВЛЕНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ СПІВПРАЦІ З ОБ'ЄДНАНИМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

Майборода Інна Олександрівна,

*заступник директора
комунального закладу освіти
«Обласний еколого-натуралістичний
центр дітей та учнівської молоді»
Дніпропетровської області*

Серед основних завдань діяльності комунального закладу освіти «Обласний еколого-натуралістичний центр дітей та учнівської молоді» Дніпропетровської області (далі — КЗО «ОЕНЦДУМ») на всіх етапах його розвитку була і є організація на регіональному рівні плідної двосторонньої взаємодії між закладом позашкільної освіти та закладами освіти всіх рівнів та форм власності, органами управління освітою, а в останні роки внаслідок процесів децентралізації ще й з керівництвом об'єднаних територіальних громад.

На сучасному освітньому етапі формування життєво свідомої позиції дітей та молоді щодо вирішення екологічних проблем, підвищення екологічної культури можливо тільки за наявності налагодженої, цілеспрямованої, безперервної системи екологічної освіти і виховання, в якій заклади базової та позашкільної освіти взаємодіють через формування рівноправного партнерства з розподілом функцій у навчанні та вихованні здобувачів освіти.

На цій основі з метою стимулювання розвитку здобувачів освіти, спільного вирішення освітніх проблем, створення необхідної інфраструктури для забезпечення освітнього процесу налагоджуються взаємні зв'язки, які в умовах трансформації суспільства, зокрема освітньої галузі, потребують нових підходів, застосування і широкого впровадження нових форм і методів роботи, що в підсумку приводить до модернізації позашкільної освіти.

Взаємодія – це двосторонній процес, в ході якого створюються відповідні дієві умови для планування конкретних шляхів партнерства та співробітництва за умови спільного вирішення виховних проблем, упорядкування, корекції і координації зусиль, які в кінцевому результаті сприяють розвитку обдарувань та інтересів дітей та молоді, збагаченню досвіду соціальних дій, створенню

умов для профорієнтації та професійного самовизначення.

Ще понад 30 років тому з метою змістовної організації і координації позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку КЗО «ОЕНЦДУМ» запровадив у закладах освіти області кураторство. Цей напрям роботи методичної служби на рівні області став одним з провідних і дієвих. У ті часи, коли регіональна мережа закладів позашкільної освіти складала майже 20 профільних установ, працівники КЗО «ОЕНЦДУМ» постійно проводили методичні кураторські виїзди в міста і райони області з метою надання методичної допомоги та збору інформації про стан позашкільної еколого-натуралістичної роботи на місцях, а саме: профільність гурткової мережі, наявність навчально-методичного та науково-методичного забезпечення, кадровий склад працівників, провідні напрями діяльності, стан матеріально-технічної бази тощо.

Кожний куратор за підсумками виїздів створював і систематизував інформаційний банк даних по закріплених регіонах щодо опорних закладів освіти по розвитку позашкільного еколого-натуралістичного напрямку, кращих педагогів, профільних творчих учнівських об'єднань тощо.

Десятиліття такої постійної організаційно-координаційної роботи дало значні результати. Впровадження в області кураторства еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти сприяло:

- більш змістовній координації позашкільної та позакласної еколого-натуралістичної роботи в закладах освіти області;
- забезпеченню розвитку природоохоронного, дослідницько-експериментального, оздоровчого, профорієнтаційного напрямку діяльності;
- збільшенню охоплення позашкільною екологічною освітою дітей різного віку

з метою задоволення їхніх культурно-освітніх потреб, а також потреб у професійному самовизначенні і творчій самореалізації;

➤ організації співпраці з органами влади міст і районів області щодо збереження та подальшого розвитку в закладах освіти мережі творчих учнівських об'єднань еколого-натуралістичного напрямку;

➤ урізноманітненню напрямів позашкільної освіти, удосконаленню форм, методів і засобів навчання та виховання;

➤ підвищенню рівня навчально-методичного та науково-методичного забезпечення діяльності закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку;

➤ виявленню, узагальненню та поширенню перспективного досвіду роботи;

Суспільні виклики, які постали останнім часом перед державою і освітою, зокрема і перед позашкільною, показали, що на сучасному етапі багато форм і методів роботи, які роками випробовувалися і відшліфовувалися в переважній більшості на регіональному рівні, перестали діяти, або потребують серйозної модернізації та видозмін.

Це торкнулося і КЗО «ОЕНЦДУМ». Налагоджена десятиліттями кураторська робота з регіоном з підтримки та розвитку позашкільного екологічного напрямку, проведення численних методичних виїздів в різні куточки області, яка дозволяла повною мірою координувати цю роботу в містах і районах, тісно в очному форматі спілкуватися з педагогічним екологічним активом, вивчати, узагальнювати і поширювати передовий педагогічний досвід, знайомитися з позашкільною та позакласною екологічною роботою закладів освіти не на папері, а безпосередньо на базі освітніх установ, поступово почала втрачати свою актуальність та значущість.

Коли в 2017 році в Україні розпочався процес децентралізації та створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), вони отримали на місцях майже повний контроль за питаннями розвитку освіти на своїх територіях. Внаслідок проблем з фінансуванням і перерозподілом коштів в деяких ОТГ області почали активно підніматися питання щодо реорганізації та ліквідації позашкільних еколого-натуралістичних закладів освіти.

Звичайно, керівництво КЗО «ОЕНЦДУМ» не могло стояти осторонь проблем руйнування мережі профільних ЗПО. Адміністрацією

і працівниками методичної служби закладу, кураторами освітніх закладів, були організовані і проведені методичні виїзди до тих громад, де питання існування профільних ЗПО стояли найбільш гостро. Але не зустрічі з головами та представниками органів управління освітою ОТГ, не рекомендовані нормативні документи державної влади, МОН України, Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді щодо неприпустимості реорганізації та ліквідації закладів позашкільної освіти внаслідок процесів децентралізації не дали бажаного результату.

Починаючи з 2017 року, стала мережа профільних ЗПО Дніпропетровщини, яка протягом тривалого часу складала 15 освітніх установ і була найбільшою серед інших областей України, почала скорочуватися:

- була ліквідована Царичанська станція юних натуралістів, яка була ініціатором і виконавцем багатьох місцевих природоохоронних та екологічних ініціатив;

- був ліквідований комунальний позашкільний навчальний заклад «Павлоградський районний еколого – натуралістичний центр дітей та учнівської молоді», який за майже 40 років свого існування входив до п'ятірки найсильніших за рівнем роботи профільних ЗПО області;

- припинив свою діяльність внаслідок перерозподілу гуртків та зміни їх профільності еколого-натуралістичний центр «Енергія» м. Жовті Води, який проводив потужну екологічну діяльність у надзвичайно несприятливому з точки зору екологічної ситуації місті, розташованому на покладах уранових руд;

- перестав існувати як окрема профільна одиниця комунальний заклад «Верхньодніпровський еколого-натуралістичний центр дітей та учнівської молоді» Верхньодніпровської міської ради, який стояв у витоків юннатівського руху в області;

- була ліквідована Магдалинівська районна станція юних натуралістів, яка протягом багатьох років охоплювала позашкільною еколого-натуралістичною діяльністю майже всі заклади освіти одного з найбільших районів області;

- проведено об'єднання двох профільних ЗПО – СЮН та СЮН №2, які діяли на теренах Дніпровської міської ради і були сучасними координаційно-методичними центрами з еколого-натуралістичної роботи у майже

мільйонному місті, базою для проведення методичних та організаційно-масових заходів районного, міського та обласного рівня. Цей процес не припинився і після об'єднання — КПНЗ «Станція юних натуралістів» з часом була приєднана до ЗПО технічного профілю і працювала як відділ, а в останні роки через зменшення профільних гуртків робота відділу зійшла нанівець і КЗО «ОЕНЦДУМ» як обласна координаційна установа з екологічної освіти і виховання повністю втратив над ним контроль.

Всі ці несприятливі болючі факти показали, що з урахуванням сучасних суспільних викликів підхід до співпраці з громадами області повинен бути змінений. І перед колективом КЗО «ОЕНЦДУМ» постало завдання щодо пошуку нових шляхів налагодження співпраці з органами управління освітою новостворених ОТГ та закладами освіти, які до них відійшли.

В умовах децентралізації, скорочення видатків на утримання закладів позашкільної освіти, розвитку процесів реорганізації та об'єднання педагогічний колектив КЗО «ОЕНЦДУМ» змушений був адаптувати свою роботу в напрямі розвитку двосторонньої взаємодії вже в нових реаліях, відповідно до умов сьогодення, використовуючи для цього нові форми і методи діяльності.

Оскільки через епідеміологічну ситуацію, яка склалася в країні через поширення коронавірусної хвороби, були скасовані методичні виїзди в регіони області, колектив КЗО «ОЕНЦДУМ» розвивав ідею щодо проведення онлайн-телемосту з представниками ОТГ, які відповідають за питання освіти. Ця ідея була реалізована, і навіть на всеукраїнському рівні, за допомогою керівництва НЕНЦ. У квітні 2021 року з метою підтримки та розвитку еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти в регіоні в умовах децентралізації до Всесвітнього дня екологічних знань НЕНЦ та КЗО «ОЕНЦДУМ» провели Всеукраїнський телеміст (у форматі відеоконференцзв'язку) за темою «Формування освітнього простору еколого-натуралістичного напрямку як системної трансформації закладів позашкільної освіти Дніпропетровської області в умовах діяльності об'єднаних територіальних громад».

Участь у заході взяли 65 представників об'єднаних територіальних громад Дніпропетровської області, відповідальних

за питання освіти, педагогічних працівників закладів позашкільної еколого-натуралістичної освіти, вчителів біології закладів загальної середньої освіти. До телемосту підключилися також колективи профільних ЗПО Волинської, Закарпатської, Житомирської, Сумської, Тернопільської областей.

На заході порушувалися питання функціонування та системної трансформації мережі закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку в умовах територіальних громад (В.В. Вербицький, директор НЕНЦ), виконання ЗПО соціальної функції щодо залучення дітей та молоді до змістовного дозвілля та превентивної функції стосовно попередження злочинності серед підлітків (В.В. Сальков, в.о. керівник експертної групи з питань позашкільної та інклюзивної освіти Директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти МОН України; пошуку шляхів підтримки позашкільної освіти з боку держави (А.Д. Середницька, начальник відділу позашкільної освіти та виховної роботи Директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти МОН України) та інші.

Також з досвіду організації роботи творчих учнівських об'єднань за еколого-натуралістичним позашкільним напрямом в умовах територіальних громад виступили представники деяких ОТГ області.

Цей методичний захід, особливо підтриманий і підсилений керівництвом НЕНЦ та обласних профільних ЗПО, безумовно допоміг підвищити та зміцнити імідж позашкільної екологічної освіти в регіонах, зокрема КЗО «ОЕНЦДУМ» на рівні ОТГ Дніпропетровщини, але для якісної організації двосторонньої взаємодії між КЗО «ОЕНЦДУМ» та ОТГ цього виявилось недостатньо.

Після телемосту в усі ОТГ області було направлено опитувальну анкету та зразок договору про співпрацю з КЗО «ОЕНЦДУМ». Але зворотний зв'язок в цій роботі виявився слабким. Тільки деякі ОТГ надали анкети та угоди про співпрацю. Переважна більшість з них були зацікавлені в проведенні екскурсійної, науково-дослідницької роботи, екологічного відеоекскурсію «Екологія XXI століття» не на базі КЗО «ОЕНЦДУМ», а тільки на базі громади.

Відповідно до цих запитів, орієнтуючись на сучасні підходи у формуванні двосторонньої взаємодії, у колективу КЗО «ОЕНЦДУМ»

виникла ідея щодо розробки і впровадження в освітньому просторі обласного еколого-освітнього проєкту «Мобільний «ЕкоЛенд».

Напрями діяльності проєкту: інформаційно-комунікаційний; агітаційно-просвітницький; науково-дослідницький; профорієнтаційний; виховний; практично-природоохоронний; соціально-реабілітаційний.

Для реалізації проєкту на базі КЗО «ОЕНЦДУМ» створюється ресурсний центр з відповідним матеріально-технічним, науково-методичним та кадровим (екоагенти) забезпеченням.

Реалізація проєкту відбуватиметься за напрямками:

1. Організація і проведення екоагентами протягом навчального року виїздів в заклади освіти області, під час яких для учасників освітнього процесу можуть проводитися різноманітні форми роботи за еколого-натуралістичним напрямом позашкільної освіти, серед яких можна визначити найголовніші:

- виховні бесіди еколого-натуралістичної, валеологічної, національно-патріотичної тематики (зокрема, про видатних історичних особистостей українського державотворення, сучасні події та героїв України, з поведінкових стратегій щодо збереження здоров'я, медико-біологічної та валеологічної реабілітації дітей та молоді в умовах воєнного стану, мінної безпеки, про попередження безпритульності тварин тощо);

- майстер-класи, тематичні лекції для здобувачів освіти всіх вікових рівнів та педагогів за основними напрямками позашкільної еколого-натуралістичної діяльності (екології та природоохоронної роботи, сільського та лісового господарства, квітникарства, озеленення та ландшафтного дизайну, прикладної натуралістичної творчості тощо);

- екологічний відеолекторій «Екологія XXI століття» (показ та обговорення з учнівською аудиторією науково-популярних, навчальних, анімаційних відеофільмів еколого-природоохоронної, валеологічної, національно-патріотичної тематики);

- експериментально-дослідницька діяльність (проведення дослідів, експериментів, практичних занять з біології, хімії, аграрних наук тощо);

- експрес-тестування основних компонентів біосфери (повітря, ґрунту, води)

з подальшими рекомендаціями щодо поліпшення якості;

- презентація та розповсюдження серед учасників освітнього процесу тематичної навчально-видавничої продукції КЗО «ОЕНЦДУМ»;

- корекційні заняття та тренінги для здобувачів освіти основного та вищого вікового рівня, педагогічного активу (по арттерапії, ігровій терапії, зі створення безпечного освітнього середовища, попередженню булінгу, психологічній підтримці учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану, небезпеці у віртуальному просторі та засвоєнню правил безпечного користування інтернетом тощо);

- творчі зустрічі (із запрошенням волонтерів, діячів культури, майстрів з декоративно-прикладного мистецтва, медійників тощо);

- проведення віртуальних подорожей та екскурсій природними та заповідними об'єктами, територіями області та іншими регіонами України;

- допомога закладам освіти у створенні куточків живої природи, галерей кімнатних рослин, навчально-дослідних земельних ділянок, реалізації заходів з розвитку обласної продовольчої програми по галузях (тваринництво, овочівництво, садівництво та інш.);

- наради-навчання для педагогів із залученням наукових керівників секцій обласної Природничої школи учнівської молоді, фахівців у різних галузях природничих наук;

- практичні природоохоронні заходи (висадження дерев, кущів та квітково-декоративних рослин, збір насіння дикорослих та культурних рослин для формування банку насіння цінних видів флори, збереження агробіорізноманіття тощо).

2. Проведення в канікулярний період для учнівського та педагогічного активу закладів науково-просвітницьких практик на базі Науково-навчального центру «Присамарський біосферний, біогеоценологічний стаціонар ім.О.Л.Бельгарда» (Новомосковський район, с. Андріївка) із залученням для наукового супроводу профільних фахівців закладів вищої освіти та громадських організацій екологічного спрямування.

Очікувані результати реалізації проєкту:

- популяризація позашкільної екологічної освіти і виховання в освітніх округах,

об'єднаних територіальних громадах та створення нового формату освітнього простору на теренах Дніпропетровської області;

➤ розширення існуючої мережі та створення нових гуртків та інших творчих учнівських об'єднань в закладах освіти за позашкільним еколого-натуралістичним напрямом;

➤ сприяння створенню профільних екологічних філій на базі ОТГ або екологічних відділів при комплексних закладах позашкільної освіти;

➤ розвиток життєтворчості, пізнавальних інтересів учнів різного вікового рівня, набуття ними таких моральних цінностей, як екологічна свідомість, культура і мислення, бажання змінити екологічне становище в громаді свого міста, села та селища;

➤ проведення практичних локальних дій із відтворення екологічного капіталу (біологічного різноманіття флори та фауни) на безпечних територіях.

Повномасштабне вторгнення росії до нашої країни зруйнувало багато творчих ідей і проєктів, які КЗО «ОЕНЦДУМ» з любов'ю розробляв, апробував і втілював у життя. Війна значно вплинула і на реалізацію обласного еколого-освітнього проєкту «Мобільний ЕкоЛенд». З урахуванням того, що на території Дніпропетровщини майже не залишилося міст, сіл та селищ, які б не тероризувала країна-агресор, проведення виїздів до ОТГ області стало неможливим, хоча заклади освіти багатьох ОТГ були зацікавлені в такій виїзній роботі.

Але в даних умовах колектив закладу частково знайшов вихід у проведенні роботи в рамках проєкту на базі закладів освіти Дніпровської громади. Для цього були укладені договори про співпрацю з деякими гімназіями, ліцеями, інтернатами та закладами

дошкільної освіти, які мають укриття, складений план-графік їх відвідання, враховані побажання від адміністрацій та педагогів закладів щодо тематики виїздів.

До реалізації проєкту «Мобільний ЕкоЛенд» залучилися майже всі педагоги КЗО «ОЕНЦДУМ». Відповідно до вікових категорій відвідувачів вони готують майстер-класи екологічної та національно-патріотичної тематики, віртуальні подорожі, цікаві дослідження, ігри, вікторини. Обов'язковим компонентом виїздів є сеанси анімалотерапії за участю багаточисельних мешканців куточка живої природи та зоолого-тваринницького комплексу КЗО «ОЕНЦДУМ».

Проведення виїзних заходів у межах реалізації обласного еколого-освітнього проєкту «Мобільний ЕкоЛенд» у воєнний час та ще з урахуванням дистанційної форми ведення гурткової роботи як для колективу КЗО «ОЕНЦДУМ», так і для дітей, педагогів закладів загальної середньої освіти, батьків стало «ковтком свіжого повітря». Поєднання екологічних, народознавчих, національно-патріотичних заходів, релаксаційних вправ, фізкультхвилинок, сеансів анімалотерапії виявилось надзвичайно цікавим та потрібним не тільки для дітей, але й для дорослих.

Впровадження обласного еколого-освітнього проєкту «Мобільний ЕкоЛенд» у надскладний для нашої країни, зокрема й освіти, період показало свою актуальність і перспективність, а тому проєкт має перспективи для подальшого активного використання до того часу, коли після нашої ПЕРЕМОГИ зможе у повному обсязі бути реалізований на базі закладів освіти всіх ОТГ, зацікавлених в такій діяльності.

ЇСТІВНІ РОСЛИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ STEM-ОСВІТИ ТА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

*Пугачова Ірина Ярославівна,
завідувач віггілу сільського господарства
Полтавського обласного
еколого-натуралістичного центру
учнівської молоді*

У сучасній системі освіти дедалі більшої актуальності набувають практики, що інтегрують природничі науки, технології, інженерію та математику (STEM) і спрямовані на розвиток дослідницьких умінь, критичного мислення та екологічної свідомості учнів. STEM-освіта дозволяє брати участь у реальній науковій діяльності: спостереженні, вимірюванні, моделюванні, аналізі та інтерпретації даних через практичні дії. [1]

У цьому контексті робота з рослинами виступає ефективним освітнім середовищем, що забезпечує поєднання теоретичних знань із практичною діяльністю та сучасними методами дослідження.

Особливе значення при цьому мають їстівні рослини, які є природним інструментом для реалізації STEM-проектів, оскільки їх вивчення поєднує біологічні, екологічні та хімічні аспекти з питаннями здорового харчування та екологічної культури.

Актуальність теми зумовлена необхідністю формування у здобувачів освіти усвідомленого ставлення до вибору продуктів харчування, розуміння їх походження та впливу умов вирощування на довкілля і здоров'я людини. В умовах урбанізації та віддалення дітей від природного середовища ця проблема набуває особливої гостроти. Зростання споживання промислово оброблених продуктів і зниження рівня екологічної обізнаності зумовлюють підвищену потребу у практичній діяльності, що відновлює зв'язок між людиною, природою та власним здоров'ям.

Важливу роль у розумінні цієї взаємодії відіграють знання, узагальнені в етноботаніці — науці про зв'язки між людиною та рослинами. Її основним завданням є з'ясування того, як рослини використовуються і сприймаються в людських суспільствах. Це охоплює їх застосування у харчуванні, медицині, косметичі, фарбуванні тканин, будівництві тощо. [2]

Важливими є наукові дослідження в галузі етноботаніки та харчової біохімії. Зокрема, ізраїльська дослідниця та етноботанікня Зохара Янів вивчала біохімічні властивості їстівних рослин і їхній вплив на здоров'я людини. [5]

Вагомий внесок у дослідження традиційного використання рослин зробив німецько-американський ботанік та еколог Райнер Буссман, який аналізував роль диких їстівних рослин у харчуванні, медицині, а також їх значення для забезпечення продовольчої безпеки й збереження культурних традицій. [7]

Зазначені дослідження підтверджують важливість використання їстівних рослин не лише як джерела харчування, а і як ефективного засобу формування екологічної культури та наукового мислення здобувачів освіти.

Рослини є основним джерелом надходження в організм людини вуглеводів, білків, жирів, вітамінів, мінеральних елементів і харчових волокон, що становлять базу раціонального та збалансованого харчування. Використання різних органів рослин (плодів, листя, насіння, коренів) у харчуванні людини має універсальний характер і простежується в усіх культурах світу. Це підкреслює їх значення для життєдіяльності людини.

Заклади позашкільної освіти еколого-натуралістичного спрямування мають широкі можливості для реалізації таких підходів завдяки наявності навчально-дослідних земельних ділянок, теплиць і безпосереднього доступу до природного середовища. Це створює умови для організації дослідницької, експериментальної та проектної діяльності.

Навчально-дослідна земельна ділянка Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді (ПОЕНЦУМ) виступає сучасним освітнім простором, у якому забезпечується інтеграція знань з ботаніки, біології, екології, хімії та

основ здоров'я. У процесі роботи на ділянці здобувачі освіти залучаються до різних видів діяльності, що реалізуються на засадах STEM-підходу. Практична робота з рослинами, спостереження за їх ростом і розвитком, аналіз отриманих результатів і використання цифрових інструментів сприяють формуванню цілісного уявлення про взаємозв'язок природних процесів, харчування та здоров'я людини.

Для здобувачів освіти етноботанічні знання реалізуються на практиці через виконання дослідницьких завдань: вихованці вивчають традиційні способи використання рослин, аналізують їхню користь для харчування та здоров'я, порівнюють властивості різних видів, що сприяє розвитку критичного мислення та екологічної свідомості.

З метою систематизації знань та формування практичних умінь зі здорового харчування, на навчально-дослідній земельній ділянці ПОЕНЦУМ започатковано проєкт „Їстівна клумба», у межах якого було створено спеціальну ділянку. Вона дає змогу вихованцям проводити практичні спостереження та дослідити з різними групами культур (овочевими, листовими, коренеплідними, квітковими, бобовими та малопоширеними), оцінювати їхню харчову цінність, досліджувати вплив умов вирощування на склад поживних речовин та застосовувати здобуті знання у повсякденному житті.

На навчально-дослідній земельній ділянці ПОЕНЦУМ постійно здійснюється дослідницька діяльність здобувачів освіти, спрямована на вивчення біологічних особливостей рослин, умов їх вирощування та впливу агротехнічних чинників на ріст і розвиток культур. Як приклад реалізації STEM-підходу проведені дослідити „Вплив способів вирощування (розсадний і безрозсадний) на ріст і розвиток бамії сортів Сопілка (Abelmoschus) та Alabama Red», „Вирощування авокадо в умовах закритого ґрунту», у межах яких вихованці здійснюють спостереження, вимірювання, порівняльний аналіз та опрацювання отриманих даних із використанням математичних методів. Це забезпечує інтеграцію природничих наук, технологічних підходів та аналітичного мислення, формує дослідницькі компетентності та екологічну свідомість.

У сучасних умовах глобальних викликів продовольчій безпеці, змін клімату та зниження агробіорізноманіття особливого

значення набуває вирощування різноманітних їстівних рослин. Це дозволяє розширити раціон харчування та зменшити ризики, пов'язані з домінуванням обмеженого кола культур.

Особливу роль відіграють овочеві та зелені рослини, які забезпечують організм людини вітамінами, мінералами, біоактивними сполуками та сприяють формуванню здорових і екологічно відповідальних харчових практик. [6]

Листяні овочі, такі як салат, шпинат, капуста, мангольд та інші зелені рослини, є одними з найцінніших джерел вітамінів А, С, К, фолієвої кислоти, мінералів і харчових волокон. Вони містять антиоксиданти (β-каротин, лютеїн), які захищають клітини організму від окисного стресу та знижують ризик розвитку захворювань. [4]

До важливих груп їстівних рослин належать коренеплоди (морква, буряк, редис), плоди овочевих культур (помідори, огірки, баклажани, перець), бобові та насіння. [3]

На навчально-дослідній ділянці ПОЕНЦУМ вирощуються як традиційні овочеві культури (огірки, помідори, перець, зелень), так і малопоширені рослини (бамія, батат, люфа, лагенарія, ківано, момордика). Здобувачі освіти вчать оцінювати поживну цінність рослин, порівнювати їхні властивості та визначати умови вирощування.

У дендрологічному відділі екоцентру представлені дерева та кущі з їстівними або корисними частинами: горіх волоський, липа, барбарис, магонія, інжир, зизифус. Ознайомлення з ними дає змогу вихованцям дізнатися про різні способи використання рослин у харчуванні та народній культурі.

Квітково-декоративний відділ ПОЕНЦУМ включає в себе ділянки сухоцвітів, однорічників, багаторічників та ландшафтного дизайну. Серед квітково-декоративних рослин є види з їстівними або умовно їстівними частинами: нагідки, троянди, ромашка, чорнобривці, мак, льон, лаванда.

Таким чином, використання їстівних рослин в освітньому процесі є ефективним інструментом реалізації STEM-підходу, що забезпечує поєднання теоретичних знань із практичною діяльністю. Дослідницька робота з рослинами сприяє формуванню екологічної культури харчування, розвитку критичного мислення та усвідомлення взаємозв'язку природних процесів і здоров'я людини.

Практика, реалізована на базі ПОЕНЦУМ, демонструє ефективність такого підходу та його значний потенціал у сучасній освіті.

Список використаних джерел

1. Вища освіта України, №1, 2020. Концептуальні засади розвитку STEM-освіти в Україні. Олефіренко Т., Цветкова Г. URL: <https://journals.udu.kyiv.ua/index.php/vou/article/view/167/131> (дата звернення: 17.03.2026)

2. Етноботаніка. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0> (дата звернення: 16.03.2026)

3. Українська сільськогосподарська енциклопедія. Вітаміноносні рослини. URL: https://enu.org.ua/use/v-use/vitaminonosni-roslyny.html?utm_source (дата звернення: 16.03.2026)

4. Green Leafy Vegetables (GLVs) as Nutritional and Preventive Agents Supporting Metabolism. Renata Nurzy ska-Wierdak. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12388681/?utm_source (дата звернення: 17.03.2026)

5. Grokipedia. Zohara Yaniv. URL: https://grokipedia.com/page/zohara_yaniv (дата звернення: 17.03.2026)

6. Revealing the power of green leafy vegetables: Cultivating diversity for health, environmental benefits, and sustainability. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211912424000786?utm_source (дата звернення: 17.03.2026)

7. Wikipedia. Rainer W. Bussmann. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Rainer_W._Bussmann (дата звернення: 17.03.2026)

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

*Поркуян Олег Вікторович,
директор комунального закладу
«Кіровоградський обласний центр
еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»*

Головною метою освітньої діяльності комунального закладу «Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» (далі — ОЦЕНТУМ) є створення умов для забезпечення права дітей та учнівської молоді на здобуття якісної позашкільної освіти відповідно до їхніх здібностей, обдарувань, виховання та соціалізації особистості в процесі освітньої діяльності.

Досягнення цієї мети можливе за умови забезпечення високого рівня якості освіти.

Якість освітнього процесу (діяльності) є невід'ємною складовою якості освіти, що залежить від якості освітнього середовища, включає якісні та кількісні характеристики освітнього процесу, якість професійної компетентності педагогів, якість організаційно-управлінської компетентності.

Запровадження внутрішньої системи забезпечення якості – стратегічне рішення ОЦЕНТУМ, що має забезпечити її дієвість та стати міцним підґрунтям для упровадження соціально-освітніх ініціатив учасників освітнього процесу щодо ефективного і сталого розвитку закладу.

Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» (далі — Положення) розроблено відповідно до вимог законів України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», Статуту закладу.

Внутрішня система забезпечення якості освіти ОЦЕНТУМ – це сукупність компонентів, які визначають якість освітньої діяльності, що забезпечує здобуття якісної позашкільної освіти.

При формуванні внутрішньої системи забезпечення якості освіти ОЦЕНТУМ враховані положення Національного стандарту ДСТУ ISO 9000:2015 (ISO 9000:2015, IDT) «Системи

управління якістю. Основні положення та словник термінів», у тому числі його основні принципи:

- орієнтація на замовника (основна увага в управлінні якістю ОЦЕНТУМ приділяється задоволенню потреб дітей, батьків або законних представників дітей, суспільства і держави та прагненню до перевершення їх очікувань);

- лідерство (адміністрація ОЦЕНТУМ на всіх рівнях установлює єдність призначеності та напрямів розвитку закладу і створює умови для задіяння персоналу задля досягнення цілей у сфері якості);

- задіяність персоналу (компетентний, правомочний та задіяний персонал на всіх рівнях суттєво важливий для покращення спроможності ОЦЕНТУМ створювати цінність);

- процесний підхід (узгоджені та передбачувані результати досягаються більш результативно та ефективно, якщо діяльність розуміють та нею керують як взаємопов'язаними процесами, що функціонують як цілісна система в ОЦЕНТУМ);

- поліпшення (ОЦЕНТУМ постійно зорієнтований на поліпшення та розвиток);

- прийняття рішень на підставі фактичних даних (рішення, базовані на аналізі й оцінюванні даних та інформації, з більшою ймовірністю уможливають бажані результати ОЦЕНТУМ);

- керування взаємовідносинами (для досягнення сталого успіху ОЦЕНТУМ управляє своїми взаємовідносинами з відповідними зацікавленими сторонами).

Мета функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти в ОЦЕНТУМ: гарантування якості освіти; формування довіри суспільства до позашкільної освіти; постійне та послідовне підвищення якості

освіти; допомога суб'єктам освітньої діяльності у підвищенні якості освіти.

Завдання внутрішньої системи забезпечення якості освіти ОЦЕНТУМ:

- оновлення нормативно-методичної бази забезпечення якості освіти та освітньої діяльності в закладі;
- постійний моніторинг змісту освіти;
- спостереження за реалізацією освітнього процесу;

- моніторинг технологій навчання;
- моніторинг ресурсного потенціалу ОЦЕНТУМ;

- моніторинг управління ресурсами та процесами;

- спостереження за станом соціально-психологічного середовища ОЦЕНТУМ;

- контроль за станом прозорості освітньої діяльності та оприлюднення інформації щодо її результатів;

- розроблення рекомендацій щодо покращення якості освітньої діяльності та якості освіти, участь у стратегічному плануванні тощо;

- здійснення контролю виконання чинного законодавства в галузі освіти, нормативних документів управління освіти та науки, рішень методичної та педагогічної ради ОЦЕНТУМ;

- експертна оцінка ефективності результатів діяльності педагогічних працівників;

- вивчення результатів педагогічної діяльності, виявлення позитивних і негативних тенденцій в організації освітнього процесу та розроблення на цій основі пропозицій з поширення передового педагогічного досвіду й усунення негативних тенденцій;

- збір інформації, її обробка й накопичення для підготовки проектів рішень педагогічної ради, методоб'єднання, оперативних нарад;

- аналіз результатів реалізації наказів і розпоряджень у ОЦЕНТУМ;

- надання методичної допомоги педагогічним працівникам у процесі контролю.

Основними функціями внутрішньої системи забезпечення якості освіти є: інформаційно-аналітична; контрольна-діагностична; корективно-регулятивна; стимулююча.

Об'єктами внутрішньої системи забезпечення якості освіти є: освітній процес (гурткові заняття, виховні заходи тощо); результати виховної діяльності; науково-методична робота; робота з батьками.

Суб'єктами внутрішньої системи забезпечення якості освіти є: директор ОЦЕНТУМ і його заступники; завідувачі відділами; особи, що мають відповідні повноваження згідно з посадовими інструкціями і/або функціональними обов'язками.

Система внутрішнього забезпечення якості передбачає контроль за:

- виконанням Законів «Про освіту» та «Про позашкільну освіту»;

- використанням методичного забезпечення в освітньому процесі;

- реалізацією затверджених освітніх програм і навчальних планів, дотриманням затверджених навчальних графіків;

- реалізацією права вихованців на одержання якісної освіти;

- веденням документації гуртків (календарно-тематичне планування, журнали обліку навчальних занять, плани занять керівників гуртків);

- організацією учнівського самоврядування;

- профілактикою булінгу серед вихованців;

- попередженням дитячого травматизму;

- дотриманням статуту, правил внутрішнього трудового розпорядку й інших локальних актів закладу;

- охороною життя та здоров'я учасників освітнього процесу;

- виконанням прийнятих колективних рішень, нормативних актів;

- станом методичної роботи;

- роботою навчальних кабінетів;

- раціональним використанням наочного приладдя, технічних засобів навчання, ІКТ-технологій;

- станом спільної роботи ОЦЕНТУМ та громадськості;

- іншими питаннями в рамках компетенції адміністрації ОЦЕНТУМ.

Стратегія забезпечення якості освіти ОЦЕНТУМ орієнтована на:

- партнерство та професійну взаємодію у навчанні, вихованні, розвитку та соціалізації здобувачів освіти;

- недискримінацію, запобігання та протидію булінгу (цькуванню);

- академічну доброчесність і академічну свободу учасників освітнього процесу;

- прозорість та інформаційну відкритість закладу;

- сприяння безперервному професійному зростанню педагогічних працівників;

– справедливе та об'єктивне оцінювання освітніх досягнень здобувачів освіти і професійної діяльності педагогічних працівників;
– сприяння здобувачам освіти у формуванні та реалізації їхніх індивідуальних освітніх траєкторій.

Відповідно до абзацу сьомого частини першої статті 11 Закону України «Про позашкільну освіту» педагогічна рада ОЦЕНТУМ формує систему та затверджує процедури внутрішнього забезпечення якості освіти, включаючи систему та механізми забезпечення академічної доброчесності.

З метою аналізу стану сформованості та функціонування внутрішньої системи в ОЦЕНТУМ проводиться самооцінювання власної діяльності.

Самооцінювання є процесом вивчення, оцінювання та вдосконалення внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі. Для організації та проведення самооцінювання у ОЦЕНТУМ розроблено документ про внутрішню систему, створюється робоча група та визначається особа, відповідальна за проведення самооцінювання.

Самооцінювання здійснюється:

- щорічно та/або періодично;
- комплексно та/або за певним напрямом освітньої діяльності.

У самооцінюванні використовується інформація моніторингів згідно з Порядком проведення моніторингу якості освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 16.01.2020 р. № 54, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 лютого 2020 року за № 154/34437.

З урахуванням частини третьої статті 41 Закону України «Про освіту» внутрішня система забезпечення якості освіти в ОЦЕНТУМ включає:

- стратегію та процедури забезпечення якості освіти;
- систему та механізми забезпечення академічної доброчесності;
- оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання здобувачів освіти;
- оприлюднені правила, критерії і процедури оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників;
- оприлюднені правила, критерії і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти;
- забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти;

- безпекову складову;
- створення в закладі інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування;
- забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, зокрема для самостійної роботи здобувачів освіти;
- інші процедури та заходи, що визначаються спеціальними законами або документами ОЦЕНТУМ.

Вищезазначені компоненти згруповані за чотирма напрямками оцінювання закладу:

- «Освітнє середовище закладу позашкільної освіти»;
- «Система оцінювання здобувачів освіти»;
- «Педагогічна діяльність педагогічних працівників»;
- «Управлінські процеси».

ОЦЕНТУМ за напрямками оцінювання «Освітнє середовище закладу позашкільної освіти», «Система оцінювання здобувачів освіти», «Педагогічна діяльність педагогічних працівників», «Управлінські процеси» проводить самооцінювання, використовуючи Орієнтовні критерії та індикатори для самооцінювання освітніх і управлінських процесів закладу позашкільної освіти до (Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах позашкільної освіти, наказ Державної служби якості освіти України від 01 серпня 2022 р. № 01–10/75) додаток 1, що включають:

- вимога/правило оцінювання;
- критерії оцінювання;
- індикатори оцінювання.

Вимога/правило, критерії, індикатори оцінювання освітнього середовища ОЦЕНТУМ реалізуються через розгляд питань щодо наявності необхідних ресурсів для створення освітнього середовища (матеріально-технічна та науково-методична база відповідають типу, профілю закладу), створення в закладі безпечних та нешкідливих умов навчання та праці, безпечного освітнього середовища, вільного від будь-яких форм насильства, інклюзивного освітнього середовища.

Вимога/правило, критерії, індикатори системи оцінювання здобувачів освіти реалізуються через наявність такої системи та оцінювання освітніх досягнень здобувачів освіти.

Вимога/правило, критерії, індикатори оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників реалізуються через ефективність педагогічної діяльності педагогічних працівників, підвищення їх професійного рівня.

Вимога/правило, критерії, індикатори оцінювання управлінської діяльності реалізуються через організаційно-правові засади діяльності ОЦЕНТУМ, формування та забезпечення академічної доброчесності.

Для самооцінювання використовуються такі методи збору інформації:

- вивчення документації;
- опитування (анкетування, інтерв'ю);
- спостереження (за освітнім середовищем, за організаційними формами освітнього процесу).

Вивчення документації. Цей метод дозволяє вивчити документацію ОЦЕНТУМ щодо його освітньої діяльності, прийняті управлінські рішення та стан їх виконання тощо.

Опитування. Цей метод дозволяє отримати інформацію про учасників освітнього процесу, їх ставлення до освітньої діяльності ОЦЕНТУМ.

Опитування може проводитися у формі анкетування, інтерв'ювання.

При анкетуванні використовуються анкети для педагогічних працівників, здобувачів освіти та батьків.

Інтерв'ю може бути індивідуальним або груповим.

Опитування проводиться зі здобувачами освіти віком від 14 років.

Спостереження. Даний метод дозволяє оцінити стан освітнього середовища, різних організаційних форм освітнього процесу ОЦЕНТУМ.

Спостереження за освітнім середовищем дає можливість зафіксувати наявність чи відсутність необхідної для освітнього процесу матеріально-технічної та науково-методичної бази, створення в закладі безпечних та нешкідливих умов навчання та праці, безпечного освітнього середовища, інклюзивного освітнього середовища.

Спостереження за різними організаційними формами допомагає оцінити освітні досягнення здобувачів освіти та педагогічну діяльність педагогічних працівників.

Збір та аналіз інформації ОЦЕНТУМ проводить, використовуючи інструментарій для освітніх і управлінських процесів (Методичні рекомендації з питань формування

внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах позашкільної освіти, наказ Державної служби якості освіти України від 01 серпня 2022 р. № 01–10/75):

➤ форма спостереження за освітнім середовищем (додаток 2);

➤ форма вивчення педагогічної діяльності педагогічних працівників та/або навчально-тренувальної і спортивної роботи тренерів-викладачів у закладі позашкільної освіти (додаток 3);

➤ форма вивчення документації (додаток 4);

➤ анкета для здобувачів позашкільної освіти (додаток 5);

➤ анкета для педагогічних працівників та/або тренерів-викладачів (додаток 6);

➤ анкета для батьків (додаток 7).

Методи контролю за діяльністю керівника гуртка ОЦЕНТУМ: анкетування; тестування; соціальне опитування; моніторинг; спостереження; вивчення документації; відвідування і аналіз занять; бесіда про діяльність вихованців; результати освітньої діяльності вихованців.

Методи контролю за результатами освітньої діяльності в ОЦЕНТУМ: спостереження; усне опитування; письмове опитування; комбінована перевірка; бесіда, анкетування, тестування; перевірка документації.

Види внутрішньої системи забезпечення якості освіти (за змістом) ОЦЕНТУМ: тематична (глибоке вивчення певного конкретного питання у практиці роботи педагогічного працівника); фронтальна (усебічне вивчення діяльності педагогічного колективу, групи або керівника гуртка).

Форми внутрішньої системи забезпечення якості освіти: персональна (має місце як при тематичному, так і при фронтальному виді перевірки); узагальнююча (фронтальна);

Організація перевірки стану кожного з питань змісту внутрішньої системи забезпечення якості освіти ОЦЕНТУМ складається з таких етапів: визначення мети контролю; об'єктів контролю; складання плану контролю; інструктаж учасників; вибір форм і методів контролю; констатація фактичного стану справ; об'єктивна оцінка цього стану; висновки, що впливають з оцінки; рекомендації або пропозиції з удосконалення освітнього процесу або усунення недоліків; визначення строків для ліквідації недоліків або повторний контроль.

Директор ОЦЕНТУМ забезпечує функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти та разом із заступниками здійснює контроль за її діяльністю. Координує роботу внутрішньої системи забезпечення якості освіти особа, призначена директором ОЦЕНТУМ. Як експерти до участі в контролі можуть залучатися сторонні компетентні організації й окремі фахівці.

Підстави для проведення контролю: атестація педагогічних працівників; плановість контролю.

Результати контролю оформлюються у вигляді аналітичної довідки чи наказу, в яких вказується: мета контролю; строки; склад комісії; яка робота проведена у процесі контролю (відвідані заняття, переглянута документація гуртка, проведені співбесіди); констатація фактів, що виявлені; висновки; рекомендації або пропозиції; де підбиті підсумки контролю (засідання методичних об'єднань, нарада при директорові, методична рада, індивідуально тощо).

Педагогічний працівник, який підлягає контролю, має право: знати строки контролю та критерії оцінки його діяльності; знати мету, зміст, види, форми та методи контролю, вчасно знайомитися з висновками та рекомендаціями адміністрації.

За підсумками контролю з метою забезпечення якості освіти залежно від його форми, цілей і завдань, а також з урахуванням реального стану справ: проводяться засідання педагогічної або методичної ради, наради директору, робочі наради з педагогічним складом; результати перевірок можуть враховуватись при проведенні атестації педагогічних працівників.

Директор ОЦЕНТУМ за результатами контролю з метою забезпечення якості освіти приймає рішення: про видання відповідного наказу; про обговорення підсумкових матеріалів контролю на засіданні педагогічної

ради ОЦЕНТУМ; про проведення повторного контролю із залученням певних експертів; про представлення до дисциплінарної відповідальності працівників; про заохочення працівників; інші рішення в межах своєї компетенції.

Періодичність та види контролю визначаються адміністрацією ОЦЕНТУМ самостійно на навчальний рік (відповідно до плану роботи) у міру необхідності отримання об'єктивної інформації про реальний стан справ та результати діяльності працівників і доводяться до відома колективу.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

2. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 № 1841-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14/ed20000622#Text>

3. Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах позашкільної освіти: наказ Державної служби якості освіти України від 01 серпня 2022 р. № 01-10/75

4. Абетка для директора. Внутрішня система забезпечення якості освіти : методичні рекомендації / Державна служба якості освіти. Київ, 2020.

5. ПОЛОЖЕННЯ про внутрішню систему забезпечення якості освіти в комунальному закладі «Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»: затв. наказом директора від 16.10.2025 № 43-од.

6. Вербицький В.В. Організація освітнього процесу в закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю : методичний посібник. Київ : НЕНЦ, 2025. 403 с.

ДОСТУПНА ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД: СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ Й ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Мазур Надія

Позашкільна освіта в сучасних освітніх системах розглядається як важливий простір особистісного розвитку дитини, формування соціальних, творчих і громадянських компетентностей, а також як механізм зменшення освітніх нерівностей між різними соціальними групами. У цьому контексті особливої уваги потребує питання доступності позашкільної освіти для дітей із сільських громад, адже саме ця категорія дітей системно стикається з обмеженими можливостями участі в додаткових освітніх програмах через територіальну віддаленість, інфраструктурні проблеми та соціально-економічні чинники.

Міжнародні дослідження підкреслюють, що нерівний доступ до неформальної та позашкільної освіти посилює загальні освітні розриви між дітьми з різних типів територій, що згодом відображається на їхніх освітніх траєкторіях і можливостях соціальної мобільності (OECD, 2019, pp. 45–47). Для сільських громад ці виклики є особливо відчутними, оскільки позашкільна освіта часто залишається або фрагментарною, або малодоступною через відсутність закладів, кадровий дефіцит і транспортні бар'єри.

У документах ЮНЕСКО доступ до якісної освіти, зокрема неформальної, визначається як ключовий принцип освітньої справедливості та сталого розвитку, що передбачає створення умов для навчання протягом усього життя незалежно від місця проживання дитини (UNESCO, 2015, p. 34). Водночас наголошується, що для сільських територій необхідні гнучкі, децентралізовані та контекстно чутливі моделі організації освітніх послуг, здатні враховувати локальні ресурси та потреби громад.

В українських реаліях проблема доступності позашкільної освіти для дітей із сільських громад набуває додаткової гостроти у зв'язку з процесами децентралізації, трансформацією мережі закладів освіти та соціально-демографічними змінами. Аналітичні звіти з освітньої політики вказують на суттєву диспропорцію в охопленні дітей позашкільною освітою між міськими й сільськими територіями, що свідчить не лише про інфраструктурні проблеми, а й про відсутність

системних підходів до організації позашкільної діяльності на рівні громад (Education Ombudsman of Ukraine, 2023, pp. 6–8).

У науково-педагогічній літературі дедалі частіше підкреслюється, що доступність позашкільної освіти слід розглядати як багатовимірне поняття, яке охоплює фізичну доступність освітніх послуг, фінансову спроможність сімей, інформаційну відкритість, а також відповідність програм реальним інтересам і потребам дітей (OECD, 2019, p. 52). Саме комплексне розуміння доступності дозволяє переходити від формального забезпечення освітніх пропозицій до створення реальних можливостей для участі кожної дитини.

Цей посібник створено з метою надання практично орієнтованих, науково обґрунтованих рекомендацій щодо організації доступної позашкільної освіти в сільських громадах. У ньому узагальнено сучасні підходи до розвитку позашкільних освітніх хабів, мобільних і дистанційних форматів роботи, партнерства між закладами освіти та громадами, а також представлено приклади ефективних практик, адаптованих до умов сільської місцевості.

Матеріали посібника можуть бути використані керівниками закладів позашкільної освіти, педагогами, представниками органів місцевого самоврядування та всіма фахівцями, зацікавленими у створенні рівних освітніх можливостей для дітей незалежно від місця їх проживання.

У сучасній педагогічній науці позашкільна освіта розглядається як невід'ємна складова цілісного освітнього простору, що доповнює формальну шкільну освіту та забезпечує умови для всебічного розвитку дитини. На відміну від шкільного навчання, яке здебільшого зорієнтоване на досягнення навчальних результатів відповідно до державних стандартів, позашкільна освіта має гнучкіший характер і спрямована на розвиток особистісних, соціальних і практичних компетентностей, необхідних для життя в сучасному суспільстві.

У міжнародних освітніх документах компетентнісний підхід визначається як ключовий

принцип освіти XXI століття. Організація економічного співробітництва та розвитку підкреслює, що життєві компетентності включають не лише предметні знання, а й уміння співпрацювати, критично мислити, ухвалювати рішення, адаптуватися до змін і брати відповідальність за власні дії (OECD, 2019, pp. 21–24). Саме позашкільна освіта створює сприятливе середовище для формування таких умінь, оскільки ґрунтується на добровільності участі, діяльнісному підході та орієнтації на інтереси дитини.

Важливим аспектом є те, що позашкільна освіта забезпечує розвиток соціальних і емоційних компетентностей, які дедалі частіше визнаються критично важливими для успішної життєвої реалізації. За даними CASEL, участь дітей у позашкільних програмах сприяє формуванню саморегуляції, навичок комунікації, емпатії та відповідального прийняття рішень (CASEL, 2020, p. 8). Такі результати є особливо значущими в умовах соціальної нестабільності та зростання психоемоційних навантажень на дітей.

Позашкільна освіта також виконує компенсаторну функцію, особливо для дітей, які мають обмежені можливості розвитку в межах формальної освіти. ЮНЕСКО наголошує, що неформальні та позашкільні освітні практики здатні зменшувати негативний вплив соціальної нерівності, надаючи дітям додаткові можливості для самовираження та розвитку здібностей (UNESCO, 2015, p. 42). Через участь у творчих, наукових, спортивних і громадянських ініціативах діти отримують досвід успіху, який формує позитивну самооцінку та мотивацію до навчання.

Особливу роль позашкільна освіта відіграє у формуванні громадянських компетентностей. Дослідники зазначають, що участь у гуртках, волонтерських проєктах і дитячих об'єднаннях сприяє розвитку почуття належності до спільноти, відповідальності та активної громадянської позиції (OECD, 2019, p. 58). У цьому сенсі позашкільна освіта виступає простором соціального навчання, де дитина набуває досвіду взаємодії, співпраці та демократичної участі.

Таким чином, позашкільна освіта є потужним чинником формування життєвих компетентностей дітей, оскільки поєднує освітні, соціальні та виховні функції, створюючи умови для гармонійного розвитку особистості.

Освітні потреби дітей із сільських громад формуються під впливом комплексу соціальних, культурних і просторових чинників, що істотно відрізняють їх від потреб дітей, які проживають у міських територіях. У наукових дослідженнях сільська місцевість характеризується не лише географічною віддаленістю, а й специфічною соціальною структурою, обмеженістю освітніх ресурсів і меншою різноманітністю культурних практик (OECD, 2018, pp. 31–33).

Соціальний вимір освітніх потреб сільських дітей тісно пов'язаний із соціально-економічним становищем родин. Аналітичні звіти OECD засвідчують, що діти з сільських територій частіше походять із сімей з нижчим рівнем доходів і обмеженим доступом до освітніх послуг поза школою, що безпосередньо впливає на їхню участь у позашкільних програмах (OECD, 2018, p. 47). У таких умовах позашкільна освіта може виконувати функцію соціальної підтримки, забезпечуючи безпечний простір для розвитку та спілкування.

Культурний вимір освітніх потреб сільських дітей визначається поєднанням локальної ідентичності та обмеженого доступу до культурних ресурсів. З одного боку, сільські громади зберігають унікальні культурні традиції, які можуть стати потужним ресурсом для позашкільної освіти. З іншого боку, нестача музеїв, театрів, мистецьких студій і культурних центрів обмежує можливості дітей для культурного розвитку (UNESCO, 2019, p. 56). Це зумовлює потребу в адаптованих позашкільних програмах, які поєднують локальний культурний контекст із сучасними освітніми практиками.

Просторовий вимір є одним із ключових чинників, що визначають доступність позашкільної освіти в сільських громадах. Значні відстані між населеними пунктами, відсутність регулярного транспортного сполучення та концентрація освітніх послуг у районних центрах створюють серйозні бар'єри для участі дітей у гуртках і секціях (Education Ombudsman of Ukraine, 2023, pp. 6–7). У результаті навіть за наявності освітніх пропозицій діти не завжди мають змогу скористатися ними на практиці.

У цьому контексті науковці наголошують на необхідності переходу від традиційних моделей організації позашкільної освіти до більш гнучких форматів, зокрема мобільних

освітніх програм, дистанційних і змішаних форм навчання, а також створення локальних освітніх хабів у межах громад (OECD, 2019, р. 64). Такі підходи дозволяють врахувати просторову специфіку сільських територій і наблизити освітні послуги до дитини.

Важливо також враховувати психологічний аспект освітніх потреб сільських дітей. Дослідження свідчать, що обмеженість соціальних контактів і освітніх можливостей може призводити до зниження освітніх амбіцій та впевненості у власних здібностях (UNESCO, 2019, р. 61). Позашкільна освіта в цьому випадку виступає інструментом розширення соціального досвіду та формування позитивної життєвої перспективи.

Отже, освітні потреби дітей із сільських громад мають багатовимірний характер і вимагають комплексного підходу до організації позашкільної освіти, що враховує соціальні умови, культурний контекст і просторові особливості проживання дітей.

Розглянуті аспекти підтверджують, що позашкільна освіта є важливим чинником розвитку сільської дитини, здатним компенсувати структурні обмеження середовища та сприяти формуванню життєвих компетентностей. Усвідомлення специфіки освітніх потреб дітей із сільських громад створює підґрунтя для розробки ефективних моделей доступної позашкільної освіти, що буде розглянуто в наступних розділах посібника.

Питання соціальної рівності та інклюзії в освіті є центральними у сучасних дослідженнях освітньої політики. Під соціальною рівністю у сфері освіти розуміють доступність і можливість участі всіх дітей у повноцінному освітньому процесі незалежно від соціально-економічного статусу, місця проживання, етнічної приналежності та інших ознак (OECD, 2019, pp. 19–20). Інклюзія ж передбачає активне залучення всіх дітей, зокрема тих, які мають освітні, соціально-економічні чи фізичні труднощі, до всіх форм освітньої діяльності на рівних засадах (UNESCO, 2015, р. 12).

У загальному освітньому контексті інклюзія розглядається здебільшого в межах початкової та середньої школи, проте її значення в позашкільній освіті також є критично важливим. Неформальні навчальні простори й програми здатні створювати середовище, де діти розвивають самостійність, співпрацю,

комунікативні навички та соціальну відповідальність (CASEL, 2020, pp. 5–7). Саме через ці компетентності позашкільна освіта виступає механізмом соціалізації й адаптації, особливо для дітей із груп, що зазнають соціального відчуження, включно з мешканцями сільських громад.

Індикатори соціальної нерівності в освіті

Соціальна нерівність в освіті має багатовимірний характер і включає структурні, економічні й культурні компоненти. Так, OECD у звіті про рівність та інклюзію визнає, що діти з нижчим соціально-економічним статусом мають нижчі шанси на доступ до розвиваючих позашкільних програм, що в підсумку впливає на їхні освітні й життєві траєкторії (OECD, 2019, р. 52). Це особливо помітно у сільських громадах, де обмежена інфраструктура, менша кількість позашкільних закладів та відсутність спеціалізованих груп зумовлюють обмежений вибір програм.

У контексті України це підтверджується аналітичними матеріалами, які фіксують значну диспропорцію в доступі до позашкільних освітніх пропозицій між міськими та сільськими дітьми. Так, аналіз стану позашкільної освіти засвідчує, що охоплення дітей із сільської місцевості позашкільними програмами значно нижче, а частка дітей, які не мають доступу до гуртків і секцій у своїй громаді, залишається високою (Дослідження стану позашкільної освіти в Україні, 2025, pp. 22–24). Це прямо впливає на можливості дітей розвивати навички, які не завжди забезпечуються формальною школою.

Позашкільна освіта як платформа інклюзії

Позашкільна освіта виступає природною платформою для реалізації інклюзивних практик, оскільки її діяльність зазвичай побудована на принципі добровільної участі, різноманітності форм і спрямованості на інтереси дитини. Такі умови сприяють залученню дітей, які можуть відчувати труднощі в традиційному шкільному середовищі, до активної діяльності. Наприклад, у групових творчих проєктах, волонтерських ініціативах чи міждисциплінарних інтегрованих курсах різні діти мають рівні можливості для самовираження та співпраці незалежно від їхніх вихідних даних чи здібностей.

Емпіричні дослідження підтверджують, що участь у позашкільних програмах сприяє зниженню проявів соціальної ізоляції та дискримінації. Зокрема, інтервенційні

програми, що включають групову роботу з навичок соціальної взаємодії, демонструють значне підвищення соціальної адаптації у дітей з соціально вразливих груп (Durlak et al., 2010, pp. 12–15). Це свідчить про те, що позашкільні інтерактивні освітні практики здатні стати ефективним інструментом соціальної інтеграції.

Бар'єри інклюзії та шляхи їх подолання

Хоча потенціал позашкільня для сприяння соціальній рівності є великим, на практиці існує низка бар'єрів. По-перше, матеріально-технічні обмеження сільських територій (відсутність обладнаних закладів, транспортні труднощі) зменшують реальну участь дітей у позашкільних заходах (Децентралізація: сучасний стан позашкільної освіти, 2024). По-друге, соціально-економічні фактори — низький рівень доходів родин і пов'язана з цим відсутність ресурсів на додаткові освітні послуги — обмежують можливість дітей брати участь у платних секціях чи гуртках.

Для подолання цих бар'єрів дослідники пропонують декілька стратегічних напрямів:

Децентралізація освітніх ресурсів: створення локальних культурно-освітніх центрів у межах громади, а не лише в районних центрах, що дозволяє наблизити послуги до дітей (OECD, 2019, p. 64).

Розвиток партнерств: активне залучення місцевих органів влади, громадських організацій і бізнес-структур для співфінансування та організації позашкільних програм як безкоштовних або доступних за ціною (World Bank, Community Participation in Education, pp. 8–10).

Інклюзивні освітні практики: впровадження програм, орієнтованих на підтримку дітей із різними освітніми та розвитковими потребами, включно з тими, хто має особливості навчання.

Ці підходи сприяють створенню умов, за яких позашкільна освіта стає не лише доповненням до формальної школи, а й дієвим інструментом соціальної рівності й інклюзії.

Освітня траєкторія дитини визначається не лише успішністю у формальному шкільному середовищі, а й участю в різноманітних освітніх, соціальних і творчих практиках поза межами класу. Дослідження впливу позашкільної освіти на освітні результати демонструють, що регулярна участь у якісних позашкільних програмах сприяє підвищенню рівня академічних досягнень, мотивації до

навчання та загального розвитку компетентностей.

Освітні, соціальні та емоційні результати

Метааналітичні дослідження, зокрема аналіз ефективності післяшкільних програм, показують, що діти, які відвідують такі програми, мають кращі результати з читання та математики, ніж їхні однолітки, які не беруть участі в позашкільних заходах (Durlak et al., 2010, pp. 22–26). Це пояснюється тим, що позашкільні програми часто підсилюють базові навчальні навички через інтерактивні заняття, персоналізовану підтримку та розвивальні активності.

Крім того, участь у позашкільних заходах пов'язана зі зниженням ризику девіантної поведінки, підвищенням самооцінки та кращою здатністю до саморегуляції (CASEL, 2020, pp. 10–12). Соціально-емоційні компетентності, які розвиваються у таких програмах, сприяють кращій адаптації дитини до навчального середовища та соціальних вимог суспільства. Таким чином, позашкільна освіта формує ті складові особистості, що сприяють успішній освітній траєкторії.

Вплив на академічну мотивацію

Мотивація до навчання є ключовим предиктором освітніх досягнень. Наукові дослідження виявили, що участь у позашкільних проєктах, особливо творчих і практично орієнтованих, підвищує внутрішню мотивацію дітей до навчання, оскільки вони дозволяють їм застосовувати знання в реальних чи творчих ситуаціях (OECD, 2019, pp. 72–74). Така мотивація переноситься й у формальну школу, сприяючи глибшому залученню до навчального процесу.

Вплив на вибір подальшої освіти та професійні орієнтації

Доступ до якісних позашкільних програм також пов'язаний із формуванням більш чіткої освітньої та професійної траєкторії. Діти, які мають можливість брати участь у наукових гуртках, ІТ-клубах, мовних школах, спортивних секціях чи волонтерських ініціативах, частіше планують продовжити освіту у вищих навчальних закладах і орієнтуються на високого рівня компетентностей (World Bank, How Nonformal Education Can Help, pp. 13–15). Такий вплив проявляється особливо в умовах, де позашкільні програми інтегрують академічні знання з практичними навичками, сприяючи усвідомленому вибору життєвого шляху.

Просторові та соціально-економічні нерівності

Варто зазначити, що позитивний вплив позашкільної освіти на освітню траєкторію значною мірою залежить від рівня доступу до таких програм. В умовах сільських територій, де кількість позашкільних можливостей обмежена, а транспортні та фінансові бар'єри виражені сильніше, діти мають менше можливостей скористатися цими перевагами (Дослідження стану позашкільної освіти в Україні, 2025, рр. 28–30). Це спричинює ще більші освітні та соціальні розриви між дітьми з міських і сільських громад.

Практичні наслідки

Урахування впливу позашкільної освіти на освітню траєкторію дитини важливо не лише для педагогів і управлінців, а й для батьків та органів місцевого самоврядування. Розуміння того, що участь у позашкільних програмах може стати частиною довгострокового освітнього плану дитини, дозволяє:

- формувати локальні стратегії підтримки талановитих та вразливих дітей;
- впроваджувати програми, що поєднують академічні та соціально-емоційні компоненти;
- створювати стимули для збільшення участі дітей у позашкільних активностях.

Список використаних джерел

1. Антонова, О.Є. (2018). Рівний доступ до освіти як умова соціальної згуртованості громади. Вісник НАПН України, 2, 54–61.
2. Бех І.Д. (2012). Особистісно орієнтоване виховання: науково-методичні засади. Либідь.
3. Бойченко М.А. (2020). Позашкільна освіта як інструмент соціальної інтеграції дітей із сільських територій. Педагогічні науки, 92, 31–36.
4. Бородієнко О.В. (2019). Неформальна та позашкільна освіта в контексті освіти впродовж життя. Професійна освіта: методологія, теорія та технології, 10, 24–33.
5. Гавриш Н.В. (2016). Соціально-педагогічні засади розвитку позашкільної освіти в сільській місцевості. Соціальна педагогіка, 2, 9–15.
6. Державна служба якості освіти України. (2022). Аналітичний звіт про

доступність позашкільної освіти в територіальних громадах. <https://sqe.gov.ua> .

7. Інститут модернізації змісту освіти. (2021). Позашкільна освіта в умовах децентралізації та трансформації освітнього простору. ІМЗО.

8. Ковбасюк Ю.В. (2014). Децентралізація влади та місцеве самоврядування: теорія, методологія, практика. НАДУ.

9. Козак Л.В. (2021). Партнерство громади та закладів освіти як умова забезпечення доступності освітніх послуг. Освітній простір України, 21, 73–80.

10. Кремень В.Г. (Ред.). (2008). Енциклопедія освіти. Юрінком Інтер.

11. Кузьменко В.В. (2020). Позашкільна освіта в умовах децентралізації: виклики для сільських громад. Освітологічний дискурс, 3(30), 45–54.

12. Локшина О.І. (2019). Освітня нерівність і доступ до освітніх послуг у територіальних громадах. Педагогічна освіта: теорія і практика, 26(1), 15–22.

13. Лукіна Т.О. (2019). Якість та доступність освіти в умовах управлінських змін. Управління освітою, 4, 18–24.

14. Міністерство освіти і науки України. (2018). Концепція розвитку позашкільної освіти. <https://mon.gov.ua>

15. Міністерство розвитку громад та територій України. (2021). Методичні рекомендації щодо розвитку соціальної інфраструктури сільських громад. <https://www.minregion.gov.ua>

16. Національна академія педагогічних наук України. (2020). Позашкільна освіта в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. НАПН України.

17. Ничкало Н.Г. (2018). Освіта дорослих і громада як ресурс розвитку сільських територій. Неперервна професійна освіта: теорія і практика, 1–2, 7–14.

18. Савченко О.Я. (2018). Дидактика сучасної школи. Богдан.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

*Ярошенко Ольга Іванівна,
методист,*

Пузеєва Світлана Миколаївна,

керівник гуртка-методист «Флористика та фітодизайн»,

Маліченко Олена Олексіївна,

керівник гуртка-методист «Юні квітникарі»

Комунального закладу

«Харківський обласний Палац дитячої та юнацької творчості»

Системі позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку в Україні належить важливе місце у створенні додаткових можливостей для здобувачів освіти у самовизначенні, саморозвитку, самореалізації, формування патріотичних почуттів, моральних рис, соціально-громадської позиції. Вона створює можливості для оволодіння дітьми та молоддю новими, специфічними знаннями, сприяє розвитку здібностей і самореалізації, формуванню екологічної культури. До того ж, крім професійної орієнтації молоді, створюються умови для наукового, творчого підходу до розв'язання екологічних проблем [1, с. 1].

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ХАРКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ПАЛАЦ ДИТЯЧОЇ ТА ЮНАЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ» (далі – Палац) – комплексний багатопрофільний заклад позашкільної освіти, що є координаційним центром із питань організації гурткової, масової, методичної роботи в Харківській області за 10 напрямками позашкільної освіти.

Одним із провідних напрямів діяльності творчих учнівських об'єднань Палацу є формування особистості здобувача освіти як свідомого громадянина України, здатного усвідомлювати власну відповідальність за стан довкілля, а також за збереження і відтворення природних ресурсів у контексті сталого розвитку суспільства.

Актуальність зазначеного напрямку зумовлена загостренням глобальних і регіональних екологічних проблем, що становлять загрозу для існування біосфери та якості життя

людини.

Саме тому педагоги еколого-натуралістичного відділу Палацу основним завданням вважають побудову якісної освітньої діяльності на принципах компетентнісного підходу, національно-патріотичного виховання та формування національної ідентичності.

Компетентнісний підхід у позашкільній освіті — це підхід, що ґрунтується на застосуванні в меті, завданнях, змісті, формах та методах позашкільної освіти базових компетентностей особистості. Компетентнісний підхід підкреслює поєднання і практичну реалізацію знань, умінь, навичок, досвіду, культури

[2, с. 13].

Виховати екологічно досвідчену зростаючу особистість, яка б розуміла шляхи реалізації сталого розвитку у природі та суспільстві, сформувати важливі життєві компетентності можна тільки завдяки діяльнісно-практичному підходу. Особливо це стосується напрямків, де маємо справу з живою природою. Цікавою формою отримання знань, професійних навичок є проведення майстер-класів для юних квітникарів. Одним із розділів у ботанічній експозиції є колекційний відділок декоративних однорічних рослин – майданчик для проведення фенологічних спостережень, набуття екологічних знань, заготівлі квітів для флористичних робіт, поповнення насінневого фонду тощо.

Колекційна ділянка налічує понад 60 видів однорічних квітів, об'єднаних у 50 родів і 25 родин. Найбільшу зацікавленість

у вихованців та їх батьків викликають теми, що пов'язані з будовою квітки, використанням однорічних квітів у флористиці, зовнішнім озелененням, правилами вирощування квіткових рослин, веденням фенологічних спостережень.

Однорічні квіти є чудовим матеріалом для практичної, дослідницької, творчої діяльності як вихованців, так і їх батьків. Саме плідна співпраця з батьками у цей складний час дає змогу дитині психологічно розвантажитися, заспокоїтися, переконатися у сталому розвитку України.

Еколого-натуралістичний відділ Палацу (далі – відділ) має потужну матеріальну та методичну базу для психологічної реабілітації, оздоровлення учнівської молоді, зняття психологічного перевантаження, гіподинамії, відновлення живого спілкування з друзями, ліквідації освітніх прогалів, сприяння соціальної згуртованості та формування здорових українських життєвих навичок шляхом діяльнісно-практичного спілкування з природою.

Навчально-дослідна земельна ділянка відділу займає площу 2,9 га та складається з відділків: квітково-декоративних рослин, плодово-ягідних культур, лікарських рослин, ботаніко-рослинницького, колекційного та зоолого-тваринницького.

Помологічна колекція нараховує понад 22 сорти плодкових і 12 сортів кісточкових культур, колекція квітково-декоративних рослин незахищеного ґрунту складає 75 видів і варіацій однорічних культур, 5 видів дворічників і більше 50 видів і варіацій декоративних багаторічників. На площі 400 м² захищеного ґрунту вирощується понад 500 видів і варіацій рослин тропіків, субтропіків і посушливих регіонів земної кулі.

До послуг вихованців – куточок живої природи (51 вид декоративних, домашніх птахів і тварин), дендропарк (150 видів дерев і декоративних чагарників).

Педагоги відділу постійно працюють над модернізацією освітньо-виховного простору, забезпеченням ефективності інтелектуального, духовного та фізичного розвитку особистості, психосоціальної підтримки, формуванням комунікативних навичок, соціальної згуртованості та навчання учасників освітнього процесу життєвих навичок, упровадженням технологій відновлення після стресових екстремальних травматичних подій.

Вихованці не лише отримують знання про безпечне довілля, правила поведінки в природі, раціональне природокористування, збереження біологічного різноманіття, а й формують цінності та навички, уміння цими знаннями користуватися, що знадобляться в подальшому випускникам української школи в професійному та особистому житті.

Територія еколого-натуралістичного відділу Палацу постає як науковий епіцентр досліджень рідкісних видів комах, у тому числі занесених до Червоної книги України. У 1976 році був створений ентомологічний мікрозаказник площею 0,4 га на схилах Соснової гірки з рослинністю цілинного типу. Метою його створення було залучення школярів до активної участі в охороні природи; організація природної лабораторії з дослідження та виявлення перспективних для штучного розведення запилювачів люцерни, інших культурних рослин, випробовування методів охорони запилювачів; випробовування штучних гніздівель із різних матеріалів та різної конструкції як спосіб залучення бджолиних.

Завдяки фруктовому саду та великій колекції трав'янистих рослин (понад 400 видів), яку розширювали та урізноманітнювали медоносами, ефіроолійними, овочевими, рослинами-нектароносами, які забезпечували бджіл, джмелів та інших комах нектаром і пиломком увесь сезон, вдалося створити велике різноманіття ентомофауни. Тут знайшли притулок поодинокі бджоли та оси різних видів, чимало мурашок. Зареєстровано декілька рідкісних видів Червоної книги України: жук-олень (*Lucanus cervus*), сколія (*Scolia quadrimaculata*), личинка якої паразитує на жуці-носорогі (*Oryctes nasicornis*). Завдяки наявності нектароносів і пилконосів зустрічається велике різноманіття джмелів (*Bombus*), метелики із роду парусників (*Iphiclides podalirius*), на квітах сніжнягидника – журчалка джмелевидна (*Volucella bombylans*).

У заказнику та спеціально створеному рокарії проводяться фенологічні спостереження за розвитком рідкісних рослин, у тому числі з Червоної книги України та рідкісними видами Харківської області, такими як півонія вузьколиста (*Paeonia tenuifolia*), горицвіт весняний (*Adonis vernalis*), тюльпан дібровний (*Tulipa quercetorum*), мигдаль степовий, бобчук (*Amygdalus nana* L.), ряст Маршалла

(*Corydalis marschalliana* Pers.), хвощ лісовий (*Equisetum sylvaticum* L.), ялівець звичайний (*Juniperus communis* L.), первоцвіт весняний або справжній (*Primula veris* L.).

Багато років мікрозаказник є не лише територією для збереження генофонду рослинного й тваринного світу, а й лабораторією для випробування конструкцій гнізд різних типів для стеблових груп поодиноких бджолиних – основних запилювачів люцерни.

Поширення досвіду створення, підтримки та догляду за мікрозаказниками, пропагування такого напрямку роботи є актуальним у повоєнному відновленні країни та реалізації цілей сталого розвитку.

Територія мікрозаказника еколого-натуралістичного відділу Палацу в наш час стала одним з центральних об'єктів навчальної екологічної стежки, яку відвідують школярі міста та області, студенти закладів вищої освіти. Екологічна стежка включає дендрологічний відділок, що налічує 130 видів дерев і кущів та ентомологічний мікрозаказник. Вихованці гуртків мають можливість розробляти екскурсійні маршрути та насичення екскурсійної розповіді цікавими фактами з життя флори та фауни. Кожен вихованець гуртка, з числа охочих, розробляє маршрут, обирає певну кількість видів рослин (12–15) та вивчає літературні джерела – це є підготовчим етапом у розробці плану проведення екскурсії. Підготовчий етап включає пошук цікавої інформації з біології рослин, цікаві історичні факти з відкриття та вивчення рослин, їх використання у різних сферах життя людини: будівництві, фармакології, текстильній промисловості, харчовій; декоративні властивості рослин, взаємозалежність рослин і тварин. Другим етапом є обговорення матеріалу, затвердження остаточного варіанту проведення екскурсії для вихованців гуртків. Третій етап – проведення екскурсії для школярів міста та області. Розробка екскурсійних маршрутів можлива як індивідуальна, так і колективна (2–3 вихованці). Час проведення екскурсії – до 15 хвилин. Така практика розробки та проведення екскурсій дає можливість соціалізації, розвиває мистецтво спілкування, творчу активність і фантазію. Індивідуальні проекти розробки маршрутів екскурсії розвивають навички критичного мислення, співпраці, спілкування, міркування, синтезу

в умовах обмеженого часу та визначеної мети.

У часи дистанційного навчання фото та відеоматеріали з екологічної стежки дають можливість створити онлайн-екскурсію за різною тематикою. Створення онлайн-екскурсії розпочинаємо з підготовчого етапу: фото та відеофіксації природних об'єктів, підбору рослин та комах, огляду літератури та монтажу. На основі зібраних фотоматеріалів створюємо презентації за різною тематикою: «Рослини весною», «Цікаві факти про дерева та кущі», «Різноманіття плодів», «Комахи навколо нас», «Комахи і рослини», «Рослини влітку», «Голонасінні», «Нектароноси» та інші.

Виготовлення будиночків для комах із різних природних матеріалів та різноманітної конструкції з окремими секціями, що призначені для зимівлі комах-запилювачів та ентомофагів, дає можливість проводити різноманітну дослідницьку роботу, особливо у напрямі вивчення запилювачів, біологічних методів захисту рослин (потенціалу ентомофагів), фенологічні спостереження, проектну діяльність, творчу діяльність, що сприяє формуванню пізнавального інтересу, активності, розвитку всіх форм мислення. Такий підхід до навчання дає наочні уявлення про поняття, які вивчаються, що сприяє розвитку образного мислення.

Застосування інноваційних форм роботи на заняттях гуртків дає змогу навчити дітей правил поведінки в природі під час екскурсій, походів, прогулянок; розвивати вміння критично мислити, спостерігати, порівнювати, самостійно робити висновки; розвивати інтелектуальні здібності дитини та її здатність до самостійного здобуття знань, а також оволодіти основними життєвими компетентностями; виховувати любов до природи, необхідність охороняти її багатства.

Так, при вивченні теми «Первоцвіти, занесені до Червоної книги України» практикуємо роботу в групах. Розділяємо вихованців на групи (для цього роздаємо кружечки трьох різних кольорів). Ставимо завдання: 1) Дослідити, які первоцвіти ростуть у нашій місцевості та скласти список; 2) Дослідити (використавши довідкову літературу), які первоцвіти занесені до Червоної книги України; 3) Дослідити (використавши довідкову літературу), які первоцвіти є лікарськими рослинами.

Для обговорення результатів дослідження пропонуємо метод «Мікрофон» (кожна група представляє свої результати).

При вивченні нового матеріалу стає у нагоді прийом «Відстрочена відгадка».

Часто люди зривають квіти для букетів, збирають лікарські рослини, а це призводить до зменшення кількості рослин. Бо, зриваючи квіти, люди знищують майбутні плоди, а отже, і нові рослини.

Запитання:

– Чи загрожує первоцвітам зникнення?

– Які первоцвіти занесені до Червоної книги України?

– Які природоохоронні заходи треба проводити на захист первоцвітів? Як ми з вами можемо допомогти зберегти первоцвіти?

Діти в ході обговорення пропонують свої версії того, яка тема розглядатиметься на занятті, що нового вони дізнаються, про що взагалі піде мова. Отже, діти самостійно приходять до висновку щодо теми заняття і називають її. Тема «Первоцвіти, занесені до Червоної книги України».

Після виконання інтерактивних вправ просимо дітей намалювати смайлики, що відповідають їх настрою після закінчення заняття.

Діти самостійно приходять до висновку, що рослинний світ України надзвичайний, тому ми всі повинні його вивчати для того, щоб знати та вміти зберегти наші природні багатства.

Таким чином, використання інноваційних методів перетворює навчання і пізнання навколишнього світу на життєву потребу, дають змогу зацікавитися природними багатствами України та вдало вирішувати екологічні проблеми задля сталого розвитку.

Діяльнісно-практична екологічна освіта сприяє вихованню в учнів загальнолюдських цінностей, зокрема морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичних (свобода,

демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність).

Екологічно освічена людина – це людина, яка вирізняється особливим світоглядом, ставленням до речей, себе, природи, всього того, що її оточує, сприймає природу як багатство та прагне не виснажити, а примножити. Дороговказом для таких людей стають набуті знання, уміння та навички на заняттях гуртків еколого-натуралістичного напрямку.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку до 2030 року. URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/05/11-10-23.pdf>

2. Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей : монографія / В.В. Вербицький, Л.М. Бондар, А.Е. Бойко, А.В. Корнієнко, Т.М. Крекотіна, О.В. Литовченко, О.П. Липецький, О.І. Любич, В.Л. Маринич, В.В. Мачуський, Н.В. Перепелиця, О.В. Просіна, Г.П. Пустовіт, Н.Ю. Сидоренко, Л.В. Тихенко; за ред. В.В. Мачуського. — Харків: 2015. – 330 с. URL: <https://nenc.gov.ua/education/wp-content/uploads/2015/12>

3. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

4. Утвердження української національної ідентичності в умовах воєнного стану: стратегічні орієнтири та інноваційні практики. Збірник наукових праць. За ред. К.О. Журби, Л.В. Канишевської. Івано-Франківськ: НАІР, 2025. 394 с.

5. Інформаційно-методичний матеріал «Екодія на захист первоцвітів» (лист НЕНЦ від 04.02.2023 № 36). URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/2023-02-36.pdf>

МОЖЛИВОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

*Остапова Інна Михайлівна,
директор Комунального
закладу «Школа мистецтв»
Городківської сільської ради*

Сучасна епоха глобальних трансформацій, що характеризується стрімким розвитком високих технологій, ставить перед національною системою освіти України виклики, які потребують негайного переосмислення традиційних підходів. В умовах розбудови концепції «Нова українська школа», де пріоритетом стає не просто передача знань, а формування життєвих компетентностей, роль позашкільної освіти набуває особливої ваги. Саме позашкілля, завдяки своїй гнучкості, варіативності та орієнтованості на індивідуальні інтереси дитини, виступає ідеальним майданчиком для апробації інновацій, серед яких ключове місце посідає штучний інтелект (ШІ).

Впровадження технологій штучного інтелекту в освітній простір більше не є питанням далекого майбутнього; це об'єктивна реальність, що диктує нові правила взаємодії між педагогом та вихованцем. Актуальність дослідження зумовлена тим, що ШІ має значний потенціал для підвищення якості позашкільної освіти: від персоналізації навчальних траєкторій до автоматизації рутинних процесів, що дозволяє керівнику гуртка зосередитися на творчому та виховному аспектах діяльності. Проте, попри стрімку цифровізацію, у реальній практиці закладів позашкільної освіти спостерігається певний консерватизм та брак методичних напрацювань щодо системного використання ШІ-інструментів.

У сучасній педагогічній науці, що перебуває на етапі інтенсивної цифровізації, особливої ваги набуває переосмислення базових технологічних дефініцій. Поняття «штучний інтелект» (далі – ШІ) перестало бути виключно категорією кібернетики або комп'ютерних наук і міцно увійшло до понятійно-категоріального апарату педагогіки позашкілля.

Етимологічно термін «Artificial Intelligence» був сформований ще у середині ХХ століття, проте його сучасне трактування в контексті Нової української школи (НУШ) та позашкільної освіти зазнало суттєвих трансформацій. Сьогодні під ШІ в освіті ми розуміємо не просто набір алгоритмів, а складну когнітивну екосистему, здатну імітувати творчі та аналітичні функції людського розуму для оптимізації засвоєння знань.

Еволюційний шлях інтеграції ШІ в освітній простір можна розділити на кілька фундаментальних етапів, кожен з яких заклав підґрунтя для сучасної якості позашкілля:

Період пре-цифровізації та програмованого навчання (1950–1970 рр.). На цьому етапі закладалися теоретичні основи. Використання перших ЕОМ було лінійним: машина видавала тестове завдання, учень відповідав, і система констатувала факт помилки. У цей час позашкільна освіта залишалася переважно аналоговою, проте саме тоді виникла ідея «автоматизованого вчителя», яка згодом трансформувалася в концепцію ШІ-асистента.

Етап інтелектуальних навчальних систем (ITS — Intelligent Tutoring Systems) (1980–2000 рр.). Цей період охарактеризувався появою адаптивних алгоритмів. Системи почали не просто перевіряти відповіді, а будувати «модель учня». Якщо дитина в гуртку технічної творчості не могла опанувати певну логічну операцію, програма пропонувала додаткові роз'яснення. Це був перший крок до персоналізації, яка є ключовою для позашкілля.

Етап дата-центризму та великих даних (2010–2020 рр.). Зі збільшенням потужності комп'ютерів ШІ почав аналізувати «Big Data» (великі дані) освітнього процесу. У закладах позашкільної освіти почали впроваджуватися системи моніторингу досягнень, які

дозволяли прогнозувати успішність вихованця на основі його попереднього досвіду.

Сучасний етап: Ера генеративного ШІ (з 2022 р. — дотепер). Поява великих мовних моделей (LLM — large language model), таких як ChatGPT, Claude, та генераторів візуального контенту (Midjourney, DALL-E), здійснила революцію. Тепер ШІ — це не лише «контролер», а й «співавтор». У позашкільній освіті це відкриває широкі можливості для художньо-естетичного напрямку, де ШІ допомагає створювати ескізи, та науково-технічного, де він допомагає писати складний програмний код.

Класифікація ШІ в контексті педагогічної взаємодії:

Для глибшого розуміння предмета дослідження необхідно розрізняти типи ШІ за рівнем їхнього впливу на освітній процес:

Слабкий (вузький) ШІ (Narrow AI): Системи, налаштовані на виконання однієї конкретної задачі. Наприклад, сервіс для перевірки граматики в літературному гуртку або програма для розпізнавання видів рослин в еколого-натуралістичному центрі.

Генеративний ШІ (Generative AI): Системи, що створюють новий продукт. Це найактуальніший інструмент для гуртків дизайну, архітектури та медіаграмотності.

Адаптивний ШІ: Програми, що змінюють рівень складності контенту в реальному часі, забезпечуючи індивідуальну траєкторію розвитку дитини.

Теоретичний аналіз поняття ШІ дозволяє констатувати, що в позашкільній освіті він виконує роль «когнітивного протеза» — інструмента, який не замінює інтелект дитини, а посилює його, дозволяючи виходити за межі стандартних завдань. Це повністю корелює з принципами дитиноцентризму, адже фокус уваги зміщується з механічного виконання вправ на стратегічне планування та творчий пошук.

Таким чином, сучасне розуміння ШІ у вимірі позашкільля — це людино-машинний тандем, де алгоритми беруть на себе рутинну обробку інформації, а вихованець разом із керівником гуртка зосереджується на вищих рівнях пізнання: аналізі, синтезі та креативному втіленні ідей.

Формування цілісної стратегії використання штучного інтелекту в освітньому просторі неможливе без належного нормативно-правового підґрунтя. В Україні процес

цифровізації позашкільної освіти регулюється розгалуженою системою законодавчих актів, які в останні роки зазнали суттєвої модернізації відповідно до європейських стандартів та викликів «четвертої промислової революції».

Основоположним документом у цій сфері є Закон України «Про освіту». Він закладає фундамент для впровадження інновацій, визначаючи одним із ключових принципів державної політики «цифровізацію освітнього процесу та управління освітою». Важливо підкреслити, що стаття 54 цього Закону гарантує педагогічним працівникам академічну свободу, включаючи свободу вибору форм, методів і засобів навчання. Саме це положення де-юре дозволяє керівникам гуртків інтегрувати інструменти ШІ у свої авторські програми, не чекаючи окремих розпоряджень щодо кожної нової нейромережі.

Специфіка галузі деталізується у Законі України «Про позашкільну освіту». Хоча цей закон є базовим, сучасні реалії вимагають його доповнення підзаконними актами, що регулюють дистанційну та змішану форми навчання, які стали особливо актуальними в умовах воєнного стану. Цифровізація позашкільля тут розглядається як засіб забезпечення доступності освіти для кожного вихованця, незалежно від його місця перебування, що прямо корелює з можливостями ШІ у створенні адаптивних онлайн-платформ.

Окреме місце в ієрархії нормативних актів посідає Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні на 2020–2030 роки. Цей документ є стратегічним орієнтиром, який визначає освіту як пріоритетну сферу для впровадження інтелектуальних систем. Концепція передбачає:

Оптимізацію освітніх програм з акцентом на STEM-освіту та навички майбутнього (Future Skills).

Створення умов для підвищення цифрової компетентності вчителів, що є критичним для позашкільля, де педагог має бути «на крок попереду» інтересів дитини.

Розробку етичних стандартів використання ШІ, що особливо важливо при роботі з неповнолітніми.

Також варто зазначити, що важливість даного напрямку підтверджується на державному рівні. Зокрема, у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні (2020 р.) зазначено:

«Впровадження технологій штучного інтелекту в освітній процес є пріоритетним напрямом для забезпечення конкурентоспроможності людського капіталу України» [3]. Правовою основою цих процесів залишаються базові закони, зокрема Закон України «Про освіту» [1] та Закон України «Про позашкільну освіту» [2], які визначають рамки цифровізації освітнього простору

Важливим кроком у напрямі легітимізації ШІ стала публікація Міністерством цифрової трансформації України «Дорожньої карти регулювання ШІ в Україні». Вона орієнтована на поступову адаптацію до європейського регламенту AI Act. Для позашкільної освіти це означає перехід до високих стандартів безпеки даних та прозорості алгоритмів, що використовуються в навчальному процесі.

Варто також згадати про професійний стандарт вчителя (та керівника гуртка), де цифрова компетентність виокремлена як обов'язкова вимога. Педагог повинен не лише володіти базовими ІТ-навичками, а й вміти критично оцінювати контент, створений ШІ, та інтегрувати його в методичну систему закладу.

Аналіз нормативної бази дозволяє зробити висновок, що на сучасному етапі в Україні створено сприятливий «правовий каркас» для інновацій. Проте існує певна розбіжність між стратегічними планами держави та їхньою практичною імплементацією в окремих закладах позашкільної освіти (ЗПО). Відсутність вузькоспеціалізованих методичних рекомендацій саме для позашкільників створює ситуацію, коли юридичне право на використання інновацій є, але методологія його реалізації залишається на розсуд конкретного педагога.

Таким чином, правове поле України стимулює рух у бік цифровізації, проте вимагає від педагогічної спільноти розробки локальних актів (положень про внутрішню систему забезпечення якості освіти, правил академічної доброчесності з урахуванням ШІ), які б деталізували правила «співіснування» людини та алгоритму в стінах позашкільного закладу.

Впровадження штучного інтелекту в освітній процес позашкільля вимагає глибокого розуміння психологічних механізмів, що лежать в основі взаємодії сучасної дитини з цифровими технологіями. Ми живемо в епоху,

коли покоління «Альфа» та «Зет» сприймають технології як невід'ємну частину свого середовища існування. У цьому контексті ШІ виступає не просто як технічний інструмент, а як новий соціокультурний посередник, що істотно змінює структуру навчальної діяльності.

Психологічні аспекти взаємодії «дитина – ШІ»:

Подолання психологічного бар'єра «страху оцінки». Однією з найважливіших особливостей позашкільля є творчий характер навчання, де помилка є необхідним етапом пізнання. ШІ-асистент забезпечує режим «безсуб'єктивного оцінювання». Для обдарованої дитини, яка часто страждає від перфекціонізму, взаємодія з нейромережею стає безпечним простором для експериментів. Машина не виявляє роздратування від повторних запитань і не порівнює успіхи дитини з іншими учнями, що знижує рівень тривожності та сприяє розкриттю творчого потенціалу.

Стимулювання пізнавальної активності та «ефект потоку». Згідно з теорією потоку Мігая Чиксентмігаї, стан максимальної ефективності навчання досягається тоді, коли складність завдань відповідає рівню навичок особистості. ШІ дозволяє реалізувати це на практиці: він здатний адаптуватися до темпу навчання дитини в режимі реального часу, пропонуючи завдання вищого рівня складності (зони найближчого розвитку), якщо бачить успішне виконання поточних завдань. Це забезпечує стабільну внутрішню мотивацію та інтерес до гурткової діяльності.

Розвиток критичного мислення через «верифікацію даних». Використання генеративного ШІ (наприклад, ChatGPT) вимагає від дитини вміння формулювати запити (промпти) та критично оцінювати отримані результати. Це формує нову когнітивну навичку — інформаційну критичність. Вихованець перестає бути пасивним споживачем готових знань, перетворюючись на активного дослідника, який перевіряє факти, зіставляє інформацію та шукає логічні помилки в «роздумах» машини.

Педагогічні умови інтеграції ШІ-інструментів:

Для того щоб використання ШІ не перетворилося на «інтелектуальну ліню», керівник гуртка має створити відповідні педагогічні умови:

Принцип «ШІ як помічник, а не заміщувач». Педагог повинен акцентувати увагу на тому, що ШІ генерує лише чернетку, ідею або структуру, тоді як кінцевий результат, естетичний вибір та ціннісне наповнення проекту залишаються за вихованцем.

Створення ситуації успіху через технічне збагачення. У художніх гуртках, наприклад, ШІ може генерувати сотні варіантів композиції, з яких дитина обирає найкращий, реалізуючи його власноруч. Це розвиває смак та візуальну культуру, не позбавляючи дитину радості від фізичного процесу творчості.

Соціалізація результатів. Попри індивідуалізацію навчання за допомогою ШІ, у позашкільній вкрай важливо зберігати групову взаємодію. Результати роботи, отримані за допомогою нейромереж, мають ставати предметом дискусії на занятті, де діти обговорюють свій досвід, діляться лайфхаками використання ШІ та аргументують свій вибір.

А також керівник гуртка має стати для дитини ментором, який навчає використовувати алгоритми не для спрощення власної діяльності, а для розширення інтелектуальних і творчих можливостей. Н.В. Морзе наголошує, що цифрова компетентність сучасного вчителя полягає у здатності проектувати інноваційне середовище, де технології лише підсилюють людину [4]. При цьому, згідно з рекомендаціями ЮНЕСКО (2023): «ШІ не повинен замінювати людську взаємодію, але має стати інструментом, що розширює можливості вчителя у створенні інклюзивного середовища» [6].

Ризики та виклики:

Психолого-педагогічна експертиза впровадження нейромереж вказує на наявність певних загроз, які необхідно мінімізувати:

Когнітивна редукція: Ризик того, що дитина може звикнути до «готових відповідей» і втратить навички глибокого аналітичного читання чи написання текстів власноруч.

Етичний дисонанс: Необхідність обговорення питання авторського права та плагіату. Дитина повинна змалечку розуміти, де закінчується використання інструмента і починається привласнення чужої праці.

Отже, психолого-педагогічна ефективність використання ШІ в позашкільній залежить від професійної позиції педагога. Він перетворюється з «транслятора знань» на фасилітатора (провідника) у цифровому світі. Керівник гуртка має стати для дитини ментором, який навчає використовувати алгоритми не для спрощення власної діяльності, а для розширення власних інтелектуальних та творчих горизонтів. Лише за такого підходу технології штучного інтелекту стають потужним драйвером якісних змін у позашкільній освіті. До того ж Міжнародна спільнота також акцентує увагу на збереженні ролі вчителя. Згідно з рекомендаціями ЮНЕСКО (2023): «ШІ не повинен замінювати людську взаємодію, але має стати інструментом, що розширює можливості вчителя у створенні інклюзивного середовища» [2]. Таким чином, у роботі з обдарованими дітьми ШІ виступає лише як інтелектуальний партнер.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.
2. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 р. № 1841-III.
3. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р.
4. Морзе Н.В., Барна О.В. Цифрова компетентність сучасного вчителя. Освітній простір. 2021.
5. Робінсон К. Школа майбутнього. К.: Літопис, 2016. 260 с.
6. UNESCO. Guidance for generative AI in education and research. Paris, 2023. 86 p.
7. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2023. Geneva, 2023.

МЕДІАПРОСТІР ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Плотнікова І.Д.,

методист комунального закладу «Чернівецький обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді»

Позашкільна освіта є важливою складовою безперервної освіти, що забезпечує всебічний розвиток особистості дитини, її здібностей, талантів і професійного самовизначення у вільний від навчання час. Вона спрямована на задоволення освітніх, культурних, творчих і соціальних потреб дітей та молоді, створення умов для їх самореалізації та соціалізації.

Позашкільна освіта функціонує поза межами обов'язкових навчальних програм школи та реалізується через гуртки, секції, студії, клуби, творчі об'єднання, наукові товариства тощо.

Основними завданнями позашкільної освіти є:

- розвиток здібностей і обдарувань дітей;
- формування ключових компетентностей;
- організація змістовного дозвілля;
- виховання громадянських і моральних якостей;
- профорієнтація та підготовка до майбутньої професійної діяльності.

Теоретичною базою позашкільної освіти є:

- компетентнісний підхід — формування здатності застосовувати знання на практиці;
- діяльнісний підхід — навчання через активну участь у творчій, дослідницькій, спортивній діяльності;
- особистісно орієнтована педагогіка — розвиток індивідуальності кожної дитини;
- педагогіка партнерства — співпраця педагога, дитини та батьків.

Неформальний характер навчання сприяє мотивації та самостійності вихованців.

Соціальні функції закладів позашкільної освіти:

- профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі;
- підтримка обдарованих дітей;
- інтеграція дітей з особливими освітніми потребами;
- формування активної громадянської позиції;
- збереження національних традицій і культури.

Воєнний стан в Україні став важким випробуванням для всієї освітньої системи, зокрема й для позашкільної освіти. Введення воєнного

стану суттєво змінило умови функціонування освітніх установ, у тому числі й закладів позашкільної освіти.

Виклики та проблеми, що постали перед закладами позашкільної освіти:

- загроза життю та здоров'ю учасників освітнього процесу;
- повітряні тривоги та ракетні обстріли;
- необхідність облаштування укриттів і сховищ;
- обмеження проведення масових заходів;
- психологічне напруження дітей і педагогів.

Війна спричинила значні психологічні травми у дітей, такі як тривожність, страх, стрес, втрата звичного способу життя, вимушене переселення, розлука з близькими. Тому позашкільні заклади стали важливими центрами психологічної підтримки, творчої терапії та соціальної адаптації.

В умовах війни змінилися інтереси та потреби вихованців:

- зросла потреба у військово-патріотичному вихованні;
- підвищилася важливість навичок безпеки та домедичної допомоги;
- активізувався розвиток волонтерства і громадянської активності;
- посилилася потреба у підтримці національної ідентичності та культури.

Медіаосвіта — це напрям освіти, спрямований на формування медіаграмотності, тобто здатності людини свідомо сприймати, аналізувати, критично оцінювати, створювати й поширювати медіаконтент у різних формах (текст, фото, відео, інтернет-ресурси, соціальні мережі). Вона охоплює знання про функціонування медіа, їхній вплив на суспільство та людину, а також навички безпечної поведінки в інформаційному просторі.

Основними складовими медіаосвіти є:

- критичне мислення щодо інформації;
- уміння відрізнити факти від маніпуляцій і фейків;
- цифрова та інформаційна грамотність;
- навички створення власного медіапродукту;

➤ етика онлайн-спілкування та безпека в інтернеті.

Медіаосвіта допомагає розпізнавати неправдиву інформацію, маніпуляції та інформаційні атаки, аналізувати джерела інформації й робити обґрунтовані висновки. Також медіаосвіта сприяє відповідальному користуванню інтернетом, захисту персональних даних і надає можливість створювати власний контент (відео, блоги, презентації).

Медіаосвіта є необхідною умовою розвитку сучасної особистості, допомагає орієнтуватися в інформаційному потоці, відповідально споживати медіа та бути активним учасником інформаційного суспільства.

В умовах воєнного стану медіаосвіта виконує не лише освітню, а й психологічну, комунікативну та соціальну функції, допомагаючи дітям висловлювати емоції, підтримувати зв'язок із ровесниками та педагогами.

Медіаосвіта в позашкільних закладах реалізується через різноманітні засоби, які допомагають дітям і молоді формувати медіаграмотність, критичне мислення та навички створення власного медіапродукту.

Основними засобами медіаосвіти є:

➤ друковані медіа (газети, журнали, буклети, стіннівки, інформаційні бюлетені, які використовуються для аналізу інформації та створення власних матеріалів, банери тощо);

➤ аудіовізуальні засоби (фільми, телепередачі, документальні відео, подкасти, радіопрोगрами);

➤ цифрові та інтернет-ресурси (освітні платформи, сайти, блоги, соціальні мережі, онлайн-курси, відеохостинги, які дають можливість працювати з актуальною інформацією та створювати власний контент);

➤ комп'ютерна та мультимедійна техніка (комп'ютери, планшети, смартфони, фото- і відеокамери, інтерактивні дошки, проектори, програмне забезпечення для монтажу та дизайну);

➤ практична діяльність і медіатворчість (створення газет, блогів, відеороликів, мультфільмів, шкільного телебачення чи радіо, участь у медіапроєктах і конкурсах);

➤ освітні форми роботи (гуртки журналістики, кіно- та фотостудії, пресцентри, медіаклуби, тренінги, майстер-класи, проєктна діяльність).

Використання таких засобів сприяє розвитку творчих здібностей і комунікативних навичок, підготовці до життя в цифровому суспільстві, формує критичне ставлення до інформації та здійснює профорієнтацію у сфері медіа й комунікацій.

Медіаосвітні практики в позашкільних закладах реалізуються через різні форми діяльності, що поєднують навчання, творчість і практичну роботу.

Основні практики:

– журналістські гуртки та пресцентри:

➤ створення шкільних або позашкільних газет, бюлетенів, блогів;

➤ написання новин, статей, рецензій, інтерв'ю;

➤ формування навичок роботи з джерелами інформації, перевірки фактів і стилістики.

– кіно-, фото- та відеостудії:

➤ зйомка короткометражних фільмів, рекламних роликів, мультимедійних проєктів;

➤ монтаж, обробка відео та фото, озвучення;

➤ розвиток творчих, технічних і комунікаційних компетентностей.

– медіаклуби та тренінги з медіаграмотності:

➤ обговорення актуальних медіатем, фейків, пропаганди;

➤ аналіз інформаційних джерел і соціальних мереж;

➤ розвиток критичного мислення та навичок прийняття рішень.

– проєктна діяльність та участь у конкурсах:

➤ створення медіапроєктів (відеоролики, презентації, соціальні кампанії);

➤ участь у фестивалях, конкурсах журналістики та кіно;

➤ підвищення мотивації, розвиток командної роботи та лідерських якостей.

– цифрові практики:

➤ використання онлайн-платформ, блогів, подкастів;

➤ освоєння сучасних технологій створення контенту;

➤ формування цифрової грамотності та відповідальної поведінки в мережі.

Подальший розвиток медіаосвіти в закладах позашкільної освіти пов'язаний із підвищенням цифрової компетентності педагогів, оновленням матеріально-технічної бази, інтеграцією медіаосвіти в усі напрями гурткової роботи.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ УЧНІВСЬКІ ДОСЛІДНИЦЬКІ ПРОЄКТИ

*Кізенко О.П.,
методист,
комунальний заклад
«Дитячий екологічний центр»
Кам'янської міської ради*

Комунальний заклад «Дитячий екологічний центр» Кам'янської міської ради є осередком екологічної освіти дітей міста, який відіграє важливу роль у житті громади та учасників освітнього процесу.

Одним із напрямів роботи закладу під час воєнного стану в Україні є дослідницько-експериментальна діяльність.

Формування екологічно відповідальної поведінки молоді через учнівські дослідницькі проекти є ефективним підходом сучасної освіти, оскільки поєднує теоретичні знання з практичною діяльністю та особистим досвідом молоді.

Суть цього підходу полягає в залученні молоді до активного пізнання екологічних проблем через самостійні або групові дослідження-проекти.

Вихованці не лише отримують інформацію, а й аналізують стан довкілля, виявляють проблеми та пропонують шляхи їх вирішення.

У процесі роботи формуються ключові компетентності: критичне мислення та аналітичні навички, відповідальність за власні дії та їхній вплив на довкілля, командна робота та комунікація, дослідницькі та проектні уміння.

Важливою перевагою є те, що вихованці бачать реальні результати своєї діяльності, що підвищує їхню мотивацію та формує стійкі екологічні цінності. Наприклад, участь у прибиранні території або створенні екопроектів сприяє усвідомленню особистої ролі у збереженні природи.

Вихованці Дитячого екологічного центру захищають власні індивідуальні проекти під час участі в екологічних конкурсах та олімпіадах: «Науково-освітньому проекті «Арт-простір допитливого природознавця» у 2023–2024 н.р.», науково-освітньому

проекті «Вчителі та учні досліджують явище «цвітіння» водойм в Україні»; Всеукраїнському конкурсі учнівських навчально-дослідних земельних ділянок, обласному конкурсі постерів «Технологічний прорив – крок до нового світу» у межах обласного освітнього проекту науково-дослідницького спрямування для учнівської та студентської молоді «Технології, що змінюють світ», Екологічній олімпіаді наукових проектів з охорони довкілля «Dream ECO», Всеукраїнському конкурсі винахідницьких і раціоналізаторських проектів еколого-натуралістичного напрямку (16–23 років)», Всеукраїнському відкритому інтерактивному конкурсі МАН-ЮНІОР-ЕРУДИТ» на засадах STEM-освіти, Всеукраїнському відкритому інтерактивному конкурсі МАН-Юніор Дослідник, Всеукраїнській олімпіаді випускного шкільного дослідництва (учнівських дослідницьких проектів), Всеукраїнському екологічному конкурсі «ЕКО-Hackathon».

Крім того, слід зазначити, що за підсумками участі у щорічному Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України заклад уже другий рік поспіль нагороджується відзнакою «Кращий заклад-партнер із сприяння розвитку інтелектуальної обдарованості учнів». Приклади тем науково-дослідницьких робіт: «Удосконалення процесів обробки активного мулу стічних вод», «Оцінка рівня забруднення ґрунтів за допомогою ростового тесту на прикладі м. Кам'янське», «Оцінка якості питної води на прикладі м. Кам'янське», «Оцінка рівня забруднення атмосферного повітря міста Кам'янське за даними стаціонарних постів спостереження», «Дослідження обсягів, морфологічного складу та умов поводження з побутовим сміттям на прикладі міського парку відпочинку м. Кам'янське» тощо.

Координатор Дніпропетровського обласного осередку Всеукраїнської дитячої спілки «Дитячий екологічний парламент» реалізувала власний проєкт на тему «Оцінка рівня забруднення ґрунтів за допомогою ростового тесту та можливість його покращення».

Методист закладу є членкинею наглядової ради Дніпропетровського обласного осередку Всеукраїнської дитячої спілки «Дитячий екологічний парламент». Брала участь у роботі обласного «круглого столу», який проводився комунальним закладом освіти «Обласний еколого-натуралістичний центр дітей та учнівської молоді» за темою «Залучення здобувачів освіти до наукової діяльності, реалізації екологічних проєктів та збереження біорізноманіття у співпраці з різними секторами суспільства», на якому розкрила питання «Координація та зміст роботи Дніпропетровського обласного осередку

Всеукраїнської дитячої спілки «Дитячий екологічний парламент» на 2025 рік.

Налагоджено співпрацю з приватним підприємством Центром крові «Біофарма Плазма», у співпраці з яким в місті планується відкриття філіалу біошколи з найсучаснішим обладнанням для проведення науково-дослідницьких робіт здобувачами освіти, здійснюватиметься їхня підготовка до участі в олімпіадах, написанні робіт МАН.

Поряд з цим у співпраці з даним підприємством взято участь в Інтерактивному науково-освітньому фестивалі «Наукові пікніки – 2025». Представлено спільний проєкт «Установка для отримання плазми».

Таким чином, учнівські дослідницькі проєкти є дієвим інструментом формування екологічно відповідальної поведінки, оскільки сприяють не лише набуттю знань, а й розвитку активної громадянської позиції.

ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ ТА КІБЕРБУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Бельмега Любов Олександрівна,

директор

*Центру творчості дітей та юнацтва імені Данила Туптала
Макарівської селищної ради*

У закладі позашкільної освіти (гуртки, секції, творчі студії, спортивні школи) важливо розуміти різницю між булінгом і кібербулінгом, щоб вчасно запобігати проблемам.

Булінг у позашкільному закладі

Булінг — це систематичне (повторюване) цькування однієї дитини іншою або групою дітей, яке супроводжується дисбалансом сил (фізичних, психологічних, соціальних).

Ознаки булінгу: повторюваність дій, навмисність, приниження, залякування, нерівність сил.

Форми булінгу:

- Фізичний – штовхання, удари, псування речей.
- Психологічний – образи, глузування, погрози.
- Соціальний – ізоляція з колективу, ігнорування.
- Економічний – вимагання грошей або речей.

Приклад у гуртку: дитину постійно висміюють за виступи; не беруть у спільні проекти; псують її матеріали для творчості.

Кібербулінг у позашкільному закладі

Кібербулінг — це цькування через інтернет або цифрові пристрої.

Де може відбуватися: у групах месенджерів (Viber, Telegram), у соцмережах (Instagram, TikTok), у спільних чатах гуртка.

Форми кібербулінгу: образливі повідомлення, поширення чуток публікація фото/відео без згоди, створення фейкових сторінок, принизливі меми.

Особливість:

Кібербулінг може відбуватись поза межами закладу, але впливати на психологічний стан дитини під час занять.

Відповідальність у позашкільному закладі

Позашкільний заклад має: створювати безпечне середовище, реагувати на скарги, проводити профілактичну роботу, співпрацювати з батьками та психологом.

В Україні булінг передбачає адміністративну відповідальність (штраф або громадські

роботи для батьків кривдника, якщо це неповнолітній).

Профілактика булінгу та кібербулінгу в закладах позашкільної освіти — це системна робота з дітьми, педагогами та батьками для створення безпечного, підтримувального середовища.

Оскільки у позашкільній (гуртки, студії, спортивні секції) діти різного віку та з різних шкіл, важливо вибудувати чіткі правила взаємодії.

Нормативна база в Україні

Профілактика здійснюється відповідно до:

- Закону України «Про освіту»;
- Закону України «Про повну загальну середню освіту»;
- Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. 173–4 — булінг).

Заклад має:

- затвердити Положення про протидію булінгу;
- визначити відповідальну особу;
- мати алгоритм реагування.

Профілактична робота з вихованцями

Формування безпечного середовища, а саме: правила поведінки в гуртку (розроблені разом із дітьми), «нульова толерантність» до приниження, підтримка культури поваги. Також до роботи входять тренінги та заняття на розвиток емоційного інтелекту (додаток 1), навички ненасильницького спілкування (додаток 2), рольові ігри «Як діяти, якщо...», бесіди про кібербезпеку.

Робота з групою: командоутворювальні вправи (додаток 3), спільні проекти, індивідуальні бесіди з лідерами груп (додаток 4).

У позашкільній часто є спільні чати (Viber, Telegram тощо), тому важливо: встановити правила онлайн-спілкування, пояснити дітям: що таке кібербулінг, відповідальність за образи онлайн, як зберігати докази (скріншоти). Навчити: не відповідати агресією на агресію, блокувати порушників, повідомляти дорослих.

Відповідальність за образи онлайн

Що таке образи онлайн-повідомлення, коментарі, пости, фото або відео, які

ображають, принижують або залякують іншого. Може бути спрямовано на однокласника, колегу, педагога або будь-яку іншу людину. Сюди належать: кібербулінг, хейт, тролінг, переслідування.

Відповідальність дітей та підлітків

Моральна: образи шкодять іншій людині, погіршують атмосферу у групі.

Шкільна / гурткова: порушення правил поведінки може призвести до зауважень, бесід із педагогом, обмеження участі у заходах.

Цивільна / юридична: у випадках систематичних образ, погроз чи поширення приватних даних, батьки або опікуни можуть нести юридичну відповідальність за неповнолітнього.

Відповідальність дорослих

Педагоги повинні: реагувати на будь-які прояви образ онлайн, повідомляти батьків і адміністрацію закладу, використовувати педагогічні та виховні заходи для профілактики.

Алгоритм дій при образах онлайн

➤ Зберегти докази: скріншоти, посилання, повідомлення

➤ Не відповідати агресією: не провокувати конфлікт

Повідомити педагога або адміністрацію закладу

Повідомити батьків (для неповнолітніх)

За необхідності — звернутися до поліції у випадку загроз або систематичного переслідування.

Поради для дітей

Не поширюйте негатив або образи

Підтримуйте друзів, які стали жертвами кібербулінгу

Використовуйте функції «блокування» та «повідомити про порушення» в соцмережах.

Поради для батьків

Стежте за активністю дітей онлайн

Навчайте дітей поважати інших в інтернеті

Реагуйте на будь-які прояви образ або кібербулінгу

Співпрацюйте з педагогами для вирішення проблеми.

Висновок: образи онлайн — це не просто «жарт», а порушення прав іншої людини. Кожен несе моральну, педагогічну та правову відповідальність.

Робота з батьками

➤ батьківські збори на тему кібербезпеки

➤ інформаційні пам'ятки

➤ консультації психолога

➤ алгоритм дій для батьків у разі булінгу.

Алгоритм дій для батьків у разі булінгу

1. Вислухати дитину

Спокійно дайте дитині розповісти про ситуацію

Не перебивайте й не звинувачуйте

2. Зберегти спокій

Не панікуйте

Не карайте дитину і не реагуйте емоційно

3. Зафіксувати факти

Зробіть скріншоти, фото або збережіть повідомлення

Запишіть дати, час та обставини конфлікту

4. Повідомити керівника гуртка або педагога

Надішліть повідомлення або письмову заяву

Передайте зібрані докази

5. Співпрацювати з адміністрацією закладу

Давайте можливість педагогам провести розслідування

Підтримуйте дитину під час зустрічей і консультацій

6. Забезпечити психологічну підтримку

Поговоріть з дитиною про емоції

За потреби — зверніться до шкільного психолога чи психолога позашкільного закладу

7. Контроль ситуації

Слідкуйте за поведінкою дитини і взаєминами в гуртку

Повідомляйте педагогів про будь-які повторення

Порада: спільні дії батьків та педагогів допомагають створити безпечне середовище, де дитина почувається захищеною.

Алгоритм реагування: повідомлення про випадок, фіксація факту, розгляд комісією, психологічна підтримка постраждалої дитини, робота з кривдником, інформування батьків.

Роль педагога позашкільля:

Педагог повинен бути прикладом толерантності, не ігнорувати «жарти» з ознаками приниження, спостерігати за динамікою групи, своєчасно реагувати.

Форми роботи, які добре працюють у гуртках:

➤ День добрих слів

➤ Скринька довіри

➤ Тиждень безпечного інтернету

➤ Тренінг «Ми — команда» (додаток 5)

➤ Перегляд та обговорення соціальних відеороликів.

➤ Урахування вікових особливостей профілактики булінгу та кібербулінгу

Для віку 6–18 років профілактику потрібно будувати з урахуванням вікових особливостей. Нижче — готова структура, яку можна використовувати у закладі позашкільної освіти (гуртки, студії, секції).

Молодша група (6–9 років)

Мета: Навчити розрізняти добро і зло, формувати навички дружби.

Форми роботи:

Казкотерапія «Про дружбу і повагу» (додаток 6)

Гра «Комплімент по колу»

Малюнок «Мій безпечний гурток»

Правила групи у вигляді плакату

Пояснюємо дітям просто:

«Булінг — це коли хтось постійно ображає»

«Якщо тобі неприємно — скажи дорослому»

«Не можна сміятися з інших»

Середня група (10–13 років)

Мета: Розвиток емпатії та відповідальності.

Форми роботи:

Тренінг «Я і мої кордони» (додаток 7)

Обговорення ситуацій «Що б ти зробив?»

Рольові ігри

Відео + дискусія

Окремо про кібербулінг:

Правила поведінки в чатах

Чому не можна поширювати фото без дозволу

Як зробити скріншот і кому повідомити

Старша група (14–18 років)

Мета: Формування правової свідомості та відповідальності.

Теми занять:

Юридична відповідальність за булінг (ст. 173–4 КУпАП)

Психологічні наслідки для жертви

Маніпуляції в соцмережах

Репутація та цифровий слід

Практика:

Дебати

Анонімне анкетування

Тренінг «Стоп агресія!» (додаток 8)

Лідерський актив проти булінгу

Обов'язкові елементи для всіх вікових груп

Правила безпечного середовища

Скринька довіри

Відповідальна особа

Інформаційний стенд

Алгоритм реагування

Робота з батьками

Батьківські збори «Булінг: як розпізнати?»

Пам'ятка «10 ознак, що дитина може страждати»

Консультації психолога

Консультації психолога в гуртку

Мета консультацій:

Надання підтримки дитині, яка переживає стрес, конфлікти або булінг

Допомога у розвитку емоційного інтелекту та соціальних навичок

Профілактика конфліктів та насильницьких ситуацій

Підтримка батьків та педагогів у вирішенні складних ситуацій

Хто може звернутися:

Діти та підлітки: для обговорення проблем, конфліктів, емоцій

Батьки: для отримання порад щодо виховання та підтримки дітей

Педагоги: для консультацій щодо психологічного клімату в групі

Формати консультацій:

Індивідуальна консультація

Дитина або батьки приходять на зустріч з психологом

Обговорюються емоції, проблеми взаємодії, страхи, конфлікти

Групова консультація/тренінг

Теми: емоційний інтелект, конфліктологія, розвиток дружніх стосунків

Можна проводити після або під час занять у гуртку

Онлайн-консультація

Використовується у разі дистанційного навчання або обмеженого доступу

Діти та батьки можуть отримати підтримку через Zoom, Teams, Telegram тощо

Поради для педагогів:

Раннє виявлення емоційних та поведінкових проблем

Направлення дітей до психолога при тривожних симптомах (ізоляція, агресія, страхи)

Підтримка психолога у розробці профілактичних програм

Співпраця з батьками для комплексної підтримки

Поради для батьків:

Не ігноруйте зміни в поведінці дитини

Обговорюйте ситуації, не засуджуючи

Своєчасно записуйте дитину на консультацію психолога

Підтримуйте дитину після консультацій та разом обговорюйте рекомендації

Поради для дітей:

Не соромтеся розповідати про свої переживання

Діліться своїми емоціями, страхами та проблемами

Пам'ятайте: психолог — це друг, який допомагає зрозуміти себе

Висновок:

Консультації психолога допомагають створити безпечне та дружнє середовище у гуртку, підтримати дітей у складних ситуаціях та навчити конструктивної взаємодії з однолітками.

Алгоритм дій у випадку булінгу

Отримання повідомлення

Повідомити можуть: дитина, батьки, педагог, інші учасники освітнього процесу. Повідомлення приймають усно або письмово. Не ігнорується навіть «жарт».

Негайне реагування педагога:

припинити конфліктну ситуацію, розвести дітей, забезпечити безпеку постраждалого, зафіксувати первинну інформацію.

Інформування адміністрації

Керівник гуртка негайно повідомляє директора закладу.

Фіксація факту: прийом письмової заяви, складання акту, збереження доказів (скріншоти, фото, повідомлення).

У випадку кібербулінгу:

– обов'язково зберегти електронні докази.

Рішення керівника закладу:

Директор:

видає наказ про створення комісії, визначає дату розгляду (зазвичай протягом 3 робочих днів).

Робота комісії.

Комісія: опитує учасників, аналізує матеріали, визначає: булінг це чи одноразовий конфлікт.

Якщо підтверджено булінг

Директор:

повідомляє поліцію (ювенальну превенцію),

повідомляє службу у справах дітей, організовує психологічну підтримку.

Подальша профілактична робота індивідуальні бесіди, робота з групою, контроль ситуації.

Алгоритм дій у випадку кібербулінгу

1. Зберегти скріншоти.

2. Заблокувати кривдника.

3. Повідомити адміністрацію.

4. Повідомити батьків.

5. За потреби — звернутися до поліції.

Важливо пам'ятати: Булінг — це систематичне повторення агресивних дій. За булінг передбачена відповідальність (штраф). Заклад зобов'язаний реагувати.

Роль педагога у формуванні безпечного середовища

Мета педагога:

Забезпечити психологічну та фізичну безпеку дітей;

Формувати культуру взаємоповаги та довіри;

Профілактика булінгу, конфліктів і насильства;

Розвиток соціальних і емоційних компетентностей.

Основні обов'язки педагога:

Створення безпечної атмосфери: підтримувати дружню і доброзичливу атмосферу на заняттях, своїм прикладом демонструвати повагу і толерантність.

Виявлення та профілактика конфліктів: спостерігати за взаємодією дітей, вчасно реагувати на прояви агресії або приниження, використовувати превентивні заходи (розминки, тренінги, командоутворювальні вправи).

Навчання дітей навичкам безпечної взаємодії: впроваджувати вправи на розвиток емоційного інтелекту та навичок комунікації. Проводити рольові ігри на тему «Як реагувати на конфлікт». Навчати правил онлайн-спілкування та нульової толерантності до приниження.

Індивідуальна робота та підтримка: проводити бесіди з лідерами груп та учасниками, які конфліктують. Консультувати дітей та батьків у складних ситуаціях. Співпрацювати з психологом закладу.

Формування правил і стандартів поведінки: розробляти та закріплювати у групі чіткі правила: повага, підтримка, без насильства. Створювати пам'ятки та плакати для нагадування правил.

Педагог як модель поведінки:

Діти наслідують поведінку педагога.

Педагог демонструє вміння вирішувати конфлікти спокійно і конструктивно.

Важливо показати, що повага до себе та інших — основа безпечного середовища.

Поради для педагога: систематично проводити тренінги, командоутворюючі вправи та казкотерапію. Підтримувати відкриту комунікацію з дітьми і батьками. Вчасно реагувати на порушення правил і надавати зворотний зв'язок. Створювати середовище, де дитина не боїться висловити свої емоції та потреби.

Список використаних джерел

1. Савченко О.І., Панченко І.В. Профілактика булінгу та насильства в закладах освіти (посібник для педагогів);

2. Левченко М.М. Соціально-психологічна підтримка дітей у школі та позашкільних закладах;

3. Дж. Грей. Bullying in Schools: Prevention and Intervention;

4. К. Стейсі. Cyberbullying: What Educators and Parents Need to Know;

5. Сухомлинський В.М. Педагогічна спадщина: виховання взаємоповаги та моральних цінностей у дітей;

6. Український центр освітніх інновацій – матеріали щодо кібербулінгу, тренінги для педагогів;

7. Науково-методичний журнал «Психологія і педагогіка» – статті про профілактику булінгу.

Інтернет-ресурси та методичні матеріали

1. UNICEF – Stop Bullying: What You Can Do <https://www.unicef.org/>;

2. Safer Internet Centre (ЄС) – рекомендації з безпечного інтернету для дітей;

3. StopBullying.gov – офіційний сайт з алгоритмами дій, вправами та пам'ятками.

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Грищук В.М.,

*вчитель біології Судилківського ліцею Судилківської сільської ради
Шепетівського району
Хмельницької області*

26 квітня 1986 року сталася аварія на Чорнобильській атомній електростанції — одна з наймасштабніших техногенних катастроф в історії людства. Внаслідок вибуху четвертого енергоблоку в атмосферу було викинуто значну кількість радіонуклідів, що призвело до масштабного радіоактивного забруднення територій України та інших країн Європи.

Чорнобильська катастрофа стала не лише трагедією, а й важливим історичним уроком, який актуалізував проблеми екологічної безпеки, відповідальності людства за використання природних ресурсів та необхідності формування екологічної свідомості. Сьогодні, в умовах глобальних екологічних викликів, осмислення її наслідків є ключовим для виховання підростаючого покоління.

Формування екологічної компетентності в сучасному закладі освіти є одним з актуальних завдань сучасної української школи, яке безпосередньо пов'язане з реалізацією положень Державного стандарту базової середньої освіти, Концепції Нової української школи та Стратегії екологічної політики України на період до 2030 року.

Згідно з цими документами, заклади освіти мають не лише передавати учням знання, а й формувати у них ціннісні орієнтири, здатність до критичного мислення, відповідальне ставлення до навколишнього середовища та активну громадянську позицію.

Метою даної статті є аналіз уроків Чорнобильської катастрофи та їх значення для формування екологічної компетентності та культури радіаційної безпеки, збереження історичної пам'яті та використання освітнього потенціалу Чорнобильської зони відчуження.

Чорнобильська катастрофа, яка сталася у 1986 році, залишила глибокий слід в історії людства та природи. Однією із ключових аспектів, які потрібно розглядати при

вивченні цієї події, є формування екологічної компетентності. Вивчення Чорнобильської катастрофи є ключовим методом формування екологічної компетентності, оскільки вона слугує катастрофічним прикладом невдалих екологічних практик та ілюструє наслідки, які можуть виникнути при порушенні екологічної рівноваги.

В Україні тема Чорнобильської катастрофи зазвичай вивчається в рамках курсу історії. Однак, вивчення біології в сучасній школі неможливе без осмислення реальних екологічних катастроф, які суттєво вплинули на розвиток науки та суспільства. Однією з таких подій є Чорнобильська катастрофа 1986 року, яка стала не лише трагедією, а й важливим джерелом знань для формування екологічної свідомості учнів.

Інтеграція чорнобильської тематики в уроки біології сприяє глибшому розумінню впливу радіації на живі організми, формує відповідальне ставлення до довкілля та розвиває критичне мислення.

Уроки, під час яких ця тема може бути охоплена, можуть варіюватися залежно від навчального плану кожного конкретного закладу освіти. Зокрема, у п'ятому класі тема Чорнобильської катастрофи може бути включена в контексті екології та безпеки у вивченні природознавства. Хоча подробиці події можуть бути складними для розуміння для учнів такого віку, основна мета полягає в тому, щоб ознайомити їх із загрозами, які можуть виникнути внаслідок техногенних катастроф, і показати, як важливо дотримуватися правил безпеки та бережливо ставитися до довкілля. Така тема може бути охоплена у межах таких уроків: «Уроки про шкідливі впливи людини на довкілля». «Безпека під час використання ресурсів та техногенних об'єктів». При вивченні інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» учні знайомляться з основними правилами безпеки

вдома, на вулиці, у природі та під час катастрофічних ситуацій, безпека під час радіаційних небезпек. На цих уроках можуть використовуватися доступні для розуміння для дітей матеріали, ілюстрації, анімації та ігри, які допоможуть усвідомити важливість екологічної та техногенної безпеки в повсякденному житті.

Якпоказуєдосвід,наслідкиЧорнобильської катастрофи виявилися катастрофічними для навколишнього середовища та здоров'я людей. Величезні обсяги радіоактивних речовин потрапили в атмосферу та водні ресурси, забруднюючи значні території в Україні та сусідніх країнах. Велика кількість людей була вислана з їхніх домівок, а зона відчуження навколо АЕС стала непридатною для життя на довгий час. Радіаційний вплив спричинив різноманітні захворювання та збільшення кількості випадків раку серед населення. На екосистему Чорнобильської зони він також справив суттєвий вплив. Зміни в структурі та поведінці рослин та тварин, мутації та зменшення біорізноманіття свідчать про те, наскільки чутливою є природа до радіаційного впливу. Велика частина території залишається забрудненою, і відновлення природного балансу вимагає тривалого часу та ефективних заходів.

Чорнобильська катастрофа слугує важливим уроком щодо наслідків екологічної недбалості та порушення безпекових стандартів. Вивчення цієї трагедії допомагає формувати у людей екологічну компетентність та підкреслює важливість відповідального ставлення до навколишнього середовища. Лише через усвідомлення наслідків таких подій, як Чорнобильська катастрофа, можна розробити та впровадити ефективні стратегії для запобігання подібним кризам у майбутньому та забезпечити сталість нашої екосистеми та здоров'я планети.

Формування екологічної компетентності учнів може бути ефективним шляхом досягнення сталого розвитку та збереження навколишнього середовища. Для досягнення цієї мети можна використовувати різноманітні методики вивчення інформації про Чорнобиль у навчальних програмах, організації лекцій та виставок.

По-перше, важливо включити матеріали про Чорнобиль у навчальні програми на різних рівнях освіти. Це може бути включення інформації в предмети, пов'язані

з біологією, екологією, фізикою, географією тощо. Застосування інтерактивних методів, таких як дискусії, проекти та дослідження, дозволить учням глибше розуміти причини та наслідки катастрофи.

По-друге, лекції та віртуальні екскурсії можуть слугувати ефективним інструментом для розширення знань учнів про Чорнобиль. Лектори можуть поєднувати теоретичні відомості з реальними прикладами та історіями свідків подій. Важливо підкреслити не тільки технічні аспекти, але і соціальні та екологічні виміри катастрофи

Використання екологічних експедицій та екскурсій до зони відчуження Чорнобильської АЕС може стати ключовим методом формування екологічної компетентності учнів. Вони допомагають перетворити теоретичні знання в живий досвід, розвивають критичне мислення та відкривають нові можливості для дослідження екологічних питань. Такий підхід сприяє створенню свідомого покоління, готового взяти на себе відповідальність за довкілля та природу.

Виставки можуть бути чудовим засобом візуалізації інформації та візуалізації наслідків Чорнобильської катастрофи. Це може включати фотографії, макети, артефакти та інші візуальні засоби. Виставки можуть бути організовані в навчальних закладах, музеях або громадських просторах, щоб привернути увагу широкої аудиторії.

Також ігри можуть бути ефективним методом підвищення усвідомленості про екологічні питання та Чорнобильську трагедію. Розробка освітніх ігор, де учні можуть відчути наслідки своїх рішень, сприяє глибокому розумінню та втіленню екологічних принципів.

Таким чином, розглядаючи методи формування екологічної компетентності, можна визначити кілька ключових підходів, особливо через участь у природоохоронних заходах та проектах у зоні відчуження. Участь у природоохоронних заходах в зоні відчуження Чорнобильської зони може стати інноваційним підходом до формування екологічної компетентності. Учні, взаємодіючи з природним середовищем в рамках конкретних проектів, можуть вивчати принципи відновлення екосистем, антропогенний вплив на природу та способи збереження біорізноманіття. Такий підхід надає можливість не тільки теоретичного вивчення, але і практичної

реалізації знань, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу.

Інтерактивні форми вивчення, такі як рольові ігри, дискусії та проекти, можуть ефективно впроваджуватися в навчальні програми. Рольові ігри, де учні можуть відтворювати різні ролі учасників подій Чорнобиля, сприяють емоційній ідентифікації та розумінню різних поглядів. Дискусії дозволяють учням аргументовано висловлювати свої погляди та обговорювати можливі шляхи розв'язання екологічних проблем.

Методи формування екологічної компетентності на прикладі Чорнобиля можуть включати теоретичне вивчення, практичні проекти у зоні відчуження, інтерактивні форми навчання та участь у природоохоронних заходах. Наприклад, при викладанні предметів природничого циклу перспективним є застосування методики «продуктивного мислення». Такий комплексний підхід дозволяє учням глибше розуміти проблеми екології, розвивати критичне мислення та активно залучатися до розв'язання екологічних проблем [1, с. 113].

Одним із найбільш ефективних методів у процесі вивчення Чорнобильської катастрофи у навчальних програмах є сприяння учнівським науковим групам, які досліджують наслідки Чорнобильської трагедії. Починаючи з навчальних програм, важливо враховувати сучасний підхід до вивчення проблеми Чорнобильської катастрофи. Замість односторонньої подачі інформації, варто стимулювати учнів до активної участі в процесі вивчення.

Учнівські наукові групи можуть стати інструментом, який дозволить глибше зануритися у тему та вирішувати завдання з більш практичною орієнтацією. Однією з методик може бути створення проектів учнівських наукових груп, які досліджують різні аспекти екологічних наслідків Чорнобильської катастрофи. Це може включати аналіз впливу радіації на природу, оцінку змін у біорізноманітті та вивчення соціально-економічних наслідків для населення в районах, що постраждали. Вивчаючи ці аспекти, учні зможуть розвивати критичне мислення та практичні навички.

Для успішного впровадження цієї методики в навчальний процес, важливо забезпечити учням доступ до необхідної інформації та ресурсів. Це може містити використання

сучасних технологій, віртуальних експедицій, а також експертну підтримку від науковців та екологів [2, с. 40].

Учнівські наукові групи також можуть взаємодіяти між собою та спільно вирішувати завдання. Це сприятиме обміну ідеями, різноманітній перспективі та взаємному вчителюванню. Крім того, вивчення Чорнобильської катастрофи може стати не лише науковим, а й соціальним процесом, підкріпленим тісним співробітництвом груп учнів.

Отже, вивчення Чорнобильської катастрофи в навчальних програмах може бути ефективним лише за умови активної участі учнів. Сприяння учнівським науковим групам є важливим інструментом для формування екологічної компетентності. Цей підхід не лише розширює світогляд учнів, але й сприяє розвитку їхньої критичної думки та допомагає зрозуміти важливість сталого підходу до природи та суспільства [3, с.38].

Вивчення інформації про Чорнобильську катастрофу в навчальних програмах є невіддільною частиною формування екологічної компетентності у сучасних учнів. Для ефективного засвоєння цієї теми важливим є застосування різноманітних методик, серед яких одним із найбільш дієвих є організація екологічних конференцій та круглих столів. Ці методи дозволяють активно включити учнів у дослідження та обговорення проблем, пов'язаних із Чорнобильською трагедією, забезпечуючи глибоке розуміння екологічних аспектів подій [3, с. 71].

Організація екологічних конференцій у навчальних закладах є дієвим методом створення атмосфери взаємодії та обміну ідеями серед учнів. Учасники отримують можливість представити результати своїх досліджень, висловити власні погляди на проблеми Чорнобиля та обговорити їх з іншими учасниками. Такий підхід сприяє розвитку комунікативних навичок, критичного мислення та вміння аргументовано висловлювати свою думку.

Круглі столи, своєю чергою, дозволяють систематизувати отриману інформацію та залучити експертів, які можуть надати додаткові знання та роз'яснення. Запрошення фахівців у галузі екології, медицини та інших відповідних галузей розширює кругозір учнів та надає можливість долучити актуальні наукові підходи до аналізу Чорнобильської катастрофи. Взаємодія з фахівцями також

розвиває в учнів навички вивчення та аналізу інформації з позицій екологічної освіти. Загалом завдання, що стоїть перед освітньою системою, полягає у створенні умов формування та становлення в учня відповідного власного досвіду діяльності вирішувати проблеми у різних сферах [4, с. 226].

Важливим елементом цих методик є підвищення свідомості учнів про екологічні проблеми та їх вплив на сучасне суспільство. Учасники конференцій та круглих столів не лише отримують знання про Чорнобиль, а й вчаться розуміти важливість природоохоронних заходів та особисту відповідальність кожного громадянина за стан навколишнього середовища.

Організація екологічних конференцій та круглих столів є потужним інструментом для формування екологічної компетентності учнів на прикладі вивчення Чорнобильської катастрофи. Ці методи допомагають створити плідний ґрунт для усвідомлення проблем екології та розвитку відповідального ставлення до природи, визначаючи нові підходи до вивчення історичних подій із залученням сучасних наукових підходів. Загалом різноманітні методи формування екологічної компетентності на прикладі вивчення Чорнобильської катастрофи можуть стати важливим елементом освітнього процесу. Використання цих методів дозволить учням

не лише засвоїти факти, але й розвинути критичне мислення, відповідальне ставлення до природи та бажання приймати екологічно обґрунтовані рішення.

Список використаних джерел

1. Висоцька О.Є. Формування розвивального освітнього середовища учня на засадах освіти для сталого розвитку засобами предметів природничого циклу. Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. праць всеукраїнського круглого столу (12 березня 2018 р., м. Полтава). Полтава, 2018. Вип. 10. С. 109–116.

2. Джура Н.М., Нагірнич О.М. Формування екологічної компетентності як складника професійної підготовки магістрів освіти. Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. № 3 (36). 2020. С. 37–43.

3. Дяченко-Богун М.М., Оніпко В.В., Іщенко В.І. Теорія і практика екологічної освіти. Полтава, 2019. 85 с.

4. Кучеренко А. Формування ключових компетентностей та наскрізних умінь у здобувачів освіти під час викладання історії в умовах НУШ. Перспективи та інновації науки. 2023. № 8 (26). С. 83–95.

5. Сидоренко В.В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. Методист. № 5. 2018. 59 с.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дахно Інна Петрівна,

культурорганізатор

Комунального закладу «Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»

Практика свідчить, що екологічне навчання та виховання на уроках не забезпечує становлення у школярів бережливого ставлення до природи. Недостатнє знання природних компонентів і їх взаємозв'язків робить школярів байдужими і безвідповідальними щодо навколишнього середовища, рослинного і тваринного світу. Вихід із такого становища можливий за умови, якщо діти вивчатимуть природу не тільки за підручниками, а й шляхом безпосереднього контакту з навколишнім середовищем. Тому велика роль у вирішенні цього питання належить позашкільним навчальним закладам еколого-натуралістичного спрямування, які мають можливості найкраще забезпечити спілкування з природою.

Внутрішня потреба любити свій край, зберігати та примножувати його природу формується у гуртківців тільки через пізнання конкретних екологічних проблем рідного краю і посильної участі у їх розв'язанні. Усвідомлена з дитинства краса природи рідного краю підсвідомо переноситься учнями й на своє навчання, на стосунки з товаришами, відбивається на майбутній діяльності.

Видатний педагог сучасності, наш земляк В.О. Сухомлинський, завжди підкреслював, що треба навчати учнів розуміти природу, піклуватися про збереження і примноження її багатств. Найважливіші умови виховання бережливого ставлення до природи – це пізнання та вивчення рідного краю, розвиток в учнів позитивних емоційних виявів до навколишніх об'єктів, активна практична діяльність, без чого не можна виховати високих патріотичних почуттів. Саме тому екологічній, навчально-екскурсійній та експедиційній діяльності школярів приділяється велика увага. Під час екскурсій вихованці не лише отримують позитивний вплив на розвиток екологічного і естетичного мислення, а й набувають умінь і навичок у справі практичного вирішення екологічних проблем довілля. А комплексні екологічні експедиції дають можливість гармонійно поєднати

пошуково-дослідницьку і природоохоронну роботу, пізнати історію, культуру та традиції свого народу.

Експедиційна робота характеризується комплексом позитивних моментів педагогічного процесу, вона розширює і збагачує кругозір вихованців, активізує їхню розумову діяльність, сприяє розвитку в них цінних якостей (колективізму, товариськості, взаємодопомоги, поваги один до одного, тощо).

Велику роль у формуванні в учнівської молоді громадянських якостей відіграє й участь у Всеукраїнських та регіональних масових заходах: «Вчимося заповідувати», «Птах року», «Ліси для нащадків», «Юний дослідник», «Юннатівський зеленбуд», «Моя країна – Україна», «День зустрічі птахів» та інші. Правильно організовані за змістом і формою такі заходи мають потужний виховний потенціал, розвивають лідерські якості, формують соціальний досвід, створюють простір для самореалізації, сприяють усвідомленню особистістю своїх прав, свобод, обов'язків.

Сучасні школярі, на жаль, не привчені в повсякденному житті належно поводитися з позицій екологічної доцільності. Вони більше знаються в екологічних проблемах глобального характеру та їх наслідках для довілля, але не пов'язують виникнення екологічних проблем зі своїм побутом, не знають, які відходи є побутовими, як зменшити їх кількість та як вони розкладаються у природі. Учні не усвідомлюють тієї шкоди, яку завдає кожен, хто викидає сміття, де заманеться. Серед джерел забруднення навколишнього середовища мало згадують куріння, використання парфумів, пожежі тощо. Дуже важливо наблизити екологічне виховання до повсякденного життя – сприяти усвідомленню школярами того, що розв'язання екологічних проблем залежить практично від поведінки та вчинків кожного там, де він живе, навчається, працює. При цьому дуже важливо враховувати виховання національної свідомості, етнічно-екологічні аспекти і природні особливості рідного краю,

роз'яснювати ідеї системності всіх природних явищ, тісних зв'язків локальних і глобальних процесів, взаємозв'язків екосистем усіх рангів, важливої ролі законів збалансованості і гармонії в природі. Також важливо враховувати емоційно-психологічні, інтелектуальні, соціально-етнічні та вікові особливості школярів. Водночас процес формування екологічної культури особистості має бути поступовим, безперервним і всеосяжним.

Особливе місце у формуванні екологічного світогляду школярів відводиться екологічному проектуванню. Проектна діяльність школярів допомагає усвідомити відповідальність кожного у спільній справі, підвищити рівень особистої участі, якомога ефективніше здійснити справу та представити її результат. Завдяки використанню методу проєктів підвищується рівень мотивації учнів, їхнє бажання самостійно думати, знаходити і вирішувати проблеми, використовуючи для цього знання з різних галузей.

Вихованці, що набули цих навичок і вмій, більше пристосовані до життя, вміють адаптуватися до змінних життєвих умов, орієнтуватися в різних ситуаціях, працювати в різних колективах.

Теми, які учні обирають для розробки проєктів, переважно відображають екологічні проблеми свого села, міста чи району. І судячи з тематики, діти добре обізнані з ними і у своїх проєктах пропонують шляхи вирішення цих проблем.

Викликає занепокоєння у юних екологів і такі актуальні для сьогодення проблеми у нашому житті як несанкціоновані сміттєзвалища, забруднення повітря і ґрунтів вихлопними газами, побутовими та хімічними відходами, палінням опалого листя.

У ході реалізації таких проєктів у дітей формується чітка громадянська позиція, уміння відстоювати свої переконання, набувається досвід співпраці з суспільством.

На сучасному етапі взаємодії суспільства і природи не можна обмежуватися лише розвитком почуття любові до природи у кожної людини. Головним є виховання відповідальності за стан природного середовища, що відповідає нормам суспільної моралі й права, прийнятим у суспільстві.

Виховання екологічної культури школярів є важливим засобом формування громадянських якостей особистості. Екологічна освіта і виховання покликані забезпечити

підростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства і кожної людини зокрема, виробити потребу в спілкуванні з природою та сформуванню прагнення брати активну участь у поліпшенні довкілля. Тому що зупинити руйнівні процеси антропогенного впливу на довкілля зможе лише нове покоління високосвідомих екологічно освічених, культурних людей. Передумовою цього є екологічні знання, а результатом – екологічний світогляд.

Екологічна культура особистості складається з трьох взаємопов'язаних складових: екологічних знань, екологічних переконань та екологічної діяльності. Це визначає форми і методи діяльності, спрямовані на накопичення екологічних знань, формування екологічних переконань та необхідних умінь в умовах ігрової, пропагандистської і трудової діяльності.

Перша складова – накопичення екологічних знань – передбачає: дослідження вихованцями досвіду природоохоронної роботи (анкети, інтерв'ю, бесіди, випуск електронних газет); оволодіння знаннями про екологічну обстановку в Україні, у своєму регіоні (бесіди, екскурсії, відео-, телефільми) ознайомлення з традиціями культури, природокористування нашого народу, оволодіння знаннями про охорону рослин та тварин міста, району (екопрогулянки, участь у роботі гуртків, фітодизайн, екопоходи по околицях), зустрічі з ученими-екологами, діями літератури, мистецтва, екологічні вечори.

Друга складова – становлення екологічних переконань. Через диспути, обговорення, дискусії, конференції, утвердження власної позиції у класі, гуртку за допомогою конкретних справ, пов'язаних з екологією, формується переконання в тому, що до природи треба ставитися відповідально, берегти все живе, розв'язувати екологічні проблеми можна тільки спільними зусиллями, на основі знань законів природи.

Третя складова – екологічна діяльність – включає:

– природоохоронну діяльність (ведення щоденників спостереження за природою, догляд за кімнатними рослинами, клумбами біля школи, конкретна трудова діяльність під час екодесантів – розчищення парків, скверів, мікрорайону); екологічна розвідка

околиць, оформлення Червоної книги школи, прокладання та оформлення екологічних стежок, польові ігри на природі («Як посадити сад», «Як розбити квітник»);

– пропагандистська діяльність: розповіді про природу рідного краю, проведення бесід з молодшими школярами про те, що конкретно і як треба охороняти в природі; складання пам'яток, екологічних анкет, газет, інформаційних листівок; ведення екологічного щоденника;

– ігрові форми діяльності: конкурси і турніри на зразок КВК, конкурси – аукціони (на знання будь-якої теми, пов'язаної з природою); науково-фантастичні проєкти з охорони навколишнього середовища; турнір знавців природи, конкурс розповідей про рослини, тварини; вікторини, ігри – екскурсії, пізнавальні екскурсії з іграми, наприклад, «Лісова стежина» – гра на природі із

зупинками «Змішаний ліс», «Мурашники», «Пташині голоси», «Як поводитися в лісі».

Список використаної літератури

1. Закон України про позашкільну освіту. Освіта України: Нормативно-правові документи. К.: Міленіум, 2001. С. 229–250.

2. Вербицький В.В. Основи еколого-натуралістичної освіти: Науково-методичний посібник. К., 2005. С. 243–320.

3. Листопадова Л.В. Система громадянської освіти і виховання в позашкільних навчальних закладах області. 2009. С. 4–10, 14–18.

4. Таран Н. Основні принципи виховання дітей в екологічних експедиціях. Щомісячний науково-педагогічний журнал «Рідна школа». Липень – Серпень. 2008. № 7–8. С. 71 – 72.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЛІДЕРСТВА ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ ДІЯЛЬНІСТЬ ОБЛАСНОЇ СПІЛКИ «ДИТЯЧИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ПАРЛАМЕНТ» ТА ЇЇ ОСЕРЕДКІВ У ГРОМАДАХ

Лоцман Т.В.,

методист комунального закладу «Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»

У сучасних умовах розвитку українського суспільства важливого значення набуває формування екологічної свідомості та активної громадянської позиції молоді. Ефективним інструментом у цьому процесі є партнерство закладів освіти, місцевих громад і громадських організацій, яке створює умови для розвитку молодіжних ініціатив та екологічного лідерства.

Однією з результативних форм учнівського самоврядування є діяльність обласної дитячої спілки «Дитячий екологічний парламент» (ДЕП), робота якої спрямована на виховання соціально-активної, відповідальної та екологічно свідомої особистості. Участь у парламенті сприяє розвитку лідерських якостей, уміння працювати в команді, брати відповідальність та активно впливати на життя громади.

На Кіровоградщині сформовано дієву систему учнівського самоврядування: у закладах загальної середньої освіти функціонують шкільні парламенти, а в позашкільних закладах – дитячі екологічні парламенти, які реалізують природоохоронні та соціальні ініціативи.

Найактивніше на Кіровоградщині працюють екологічні парламенти на базі позашкільних центрів: центру дитячої та юнацької творчості «ЗОРІТ» Новоукраїнської міської ради (координатор Білокоз Л.В.); Підліснеської філії комунального закладу «Олександрівський лицей № 2» (координатор Воробей Т.І.); комунального закладу «Будинок дитячої творчості» Кетрисанівської сільської ради (координатор Слободяник О.М.); комунального закладу «Устинівський Будинок дитячої та юнацької творчості» (координатор Пінчук С.О.); комунального закладу «Петрівський центр дитячої та юнацької творчості» Петрівської селищної ради (координатор Дементьєва Н.В.). Також на базі комунального закладу «Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» створено осередок

дитячого екологічного парламенту, що діє відповідно до Положення про Всеукраїнську дитячу спілку «Дитячий екологічний парламент».

Обласну дитячу спілку «Дитячий екологічний парламент» очолюють голова та заступник. У її структурі діють комісії: «Дослідницька», «Національно-патріотична», «Природоохоронна робота», «Здорового способу життя», «Дозвілля» та «Партнерства».

Зокрема, активну діяльність здійснює Дитячий екологічний парламент на базі центру дитячої та юнацької творчості «ЗОРІТ» Новоукраїнської міської ради, де учнівська молодь бере участь у реалізації екологічних проєктів, дослідженні природних об'єктів та організації просвітницьких заходів. Вихованці центру розробили та впровадили екскурсійні маршрути «Краса і біль Новоукраїнки» та «Новоукраїнка – хліборобський край», які поєднують краєзнавчий та екологічний компоненти.

Створення безпечного освітнього середовища є одним із пріоритетних завдань сучасної освіти, що підтримується Міністерством освіти і науки України, а також міжнародними організаціями, зокрема ЮНІСЕФ та Програмою DOBRE.

З урахуванням актуальності проблеми булінгу Парламент дітей та молоді Новоукраїнської громади розробив антибулінгову програму, спрямовану не лише на реагування, а передусім на профілактику. Її особливістю є формування безпечного середовища не тільки в закладах освіти, а й поза ними — у молодіжному просторі громади.

Робота розпочалася з лідерами учнівського самоврядування в межах діяльності «Школи лідера» (керівник — Людмила Білокоз), а також із залучення молоді до діяльності сучасних молодіжних центрів.

Ключову роль відіграють молодіжний центр «2room» та простір «PRO MOLODY», що функціонують на базі ЦДЮТ «ЗОРІТ», а також їх осередки в селах Захарівка та

Мар'янопіль, створені в рамках програми UPSHIFT за підтримки ЮНІСЕФ. Простори працюють за принципами добровільності, доступності та орієнтації на розвиток особистості, створюючи атмосферу емоційної безпеки.

У межах діяльності реалізуються проекти «Волонтерство», «Неформальна освіта», «Основи лідерства», «Медіакомунікації», проводяться дебати, тренінги, інтерактиви, дозвілєві заходи. Лише за 2024–2025 роки простір «PRO MOLODY» залучив понад 600 підлітків до активностей, серед яких «Game time», воркшопи з дебатів, командні тренінги та створення простору «Chill двір».

Важливим елементом є співпраця з шкільними парламентами, соціальними педагогами та практичними психологами, що дозволяє виявляти групи ризику та залучати підлітків до позитивної діяльності.

У Програмі враховано, що булінг найчастіше має психологічний характер (приниження, ігнорування, ізоляція), тому акцент зроблено на розвитку комунікаційних навичок, асертивної поведінки та впевненості в собі. Через тренінги, дискусії та зустрічі з випускниками (зокрема за участю Білокоза Тимофія) молодь отримує позитивні приклади самореалізації.

Практика доводить: залучення підлітків до змістовного дозвілля, волонтерства та неформальної освіти знижує вплив агресивного середовища та «дворових авторитетів». Формується нова культура спілкування, де булінг втрачає свою значущість.

Отже, досвід Новоукраїнської громади демонструє ефективну модель протидії булінгу через створення безпечного, активного та підтримуючого молодіжного середовища.

На базі Петрівського центру дитячої та юнацької творчості активно працює екологічний парламент, учасники якого беруть участь у всеукраїнських та обласних конкурсах, тренінгах і тематичних зустрічах.

Діяльність парламенту дітей Петрівської ТГ є багатопланою та охоплює формування активної громадянської позиції, національно-патріотичне, екологічне та волонтерське виховання, організацію дозвілля, благодійні акції та краєзнавчу роботу.

Під час воєнного стану реалізовано низку проектів і акцій національно-патріотичного спрямування. Зокрема, проект «Підтримай нотою і словом свого мужнього героя»,

у межах якого записували українські пісні для захисників та збирали книги для Маріупольського шпиталю. Проект здобув I місце в конкурсі учнівського самоврядування на премію Кіровоградської обласної ради, що дало змогу придбати планшет для підрозділу ППО, де служить наш земляк. Також реалізовано масштабний проект «Великодні промені добра» з виготовлення писанок-оберегів для воїнів ЗСУ. Традиційно проводяться заходи до державних свят.

Важливим напрямом є формування екологічної культури. Комісія з екології, спорту та здорового способу життя щорічно проводить акції «Чисте довкілля – здорове життя» та «Перші паростки життя», спрямовані на запобігання спалюванню сухої рослинності та популяризацію екологічно відповідальної поведінки. Реалізовано проекти «Екодень в моїй громаді» та «Школа та природа», у межах яких висаджено близько 30 дерев і квіткові рослини.

З 2022 року започатковано проект «Рости, гаю калиновий», «В час посаджений військовий», «Перемогу наближай», «Край наш рідний прославляй!», в межах якого висаджено близько 120 кущів калини біля закладів освіти.

У сфері екопросвіти проведено конкурс «Друге життя старим речам», акцію «Здорова планета», а також збір понад 100 батарейок у межах ініціативи відповідального споживання. Поширювалися інформаційні матеріали «Абонемент на життя «Електроенергію економ – буде світло кругом». Щорічно реалізується акція «Щасливі тварини».

Парламент дітей активно співпрацює з органами місцевого самоврядування, бере участь в онлайн-зустрічах зі спеціалістами різних сфер та реалізує міжшкільну ініціативу «Від ліцею до ліцею передамо свою ідею». Представники громади беруть участь у Дитячому екологічному парламенті. Члени парламенту входять до екологічної агітбригади «ФЕРІ», яка посіла II місце в обласному конкурсі «Земля — наш спільний дім».

Також команда парламенту дітей Петрівської ТГ взяла участь у Всеукраїнському фестивалі дитячої творчості до Всесвітнього дня Землі «Земля для нас та для нащадків. Відповідальне споживання заради сталого розвитку», де у номінації «Громадська думка» команда «Стійкі» здобула II місце серед понад 20 команд.

Вихованці екологічного гуртка «Зелений крок» комунального закладу «Устинівський будинок дитячої та юнацької творчості» активно долучаються до природоохоронної діяльності, дослідницької роботи та екологічних ініціатив у громаді.

Протягом року діти брали участь у численних пізнавальних заходах, екскурсіях та акціях, спрямованих на формування екологічної свідомості та відповідального ставлення до довкілля.

Особливо змістовною стала екскурсія до КП «Комунальник», де вихованці ознайомилися з роботою пресувального обладнання для вторсировини. Діти на власні очі побачили процес переробки відходів і переконалися, що сміття може стати корисним ресурсом. Також вони активно долучилися до збору та сортування вторинної сировини.

Важливою складовою діяльності гуртка є дослідницька робота. Учні проводили прості експерименти, вивчали властивості води, умови росту рослин, вплив світла та поливу на розвиток культур. Особливу увагу приділено практичним спостереженням і роботі на природі.

Значне місце займає участь у природоохоронних акціях: прибирання територій

громади, догляд за зеленими насадженнями, висадження дерев у межах флешмобу «Моє Дерево Перемоги», а також догляд за соснами, висадженими восени.

Окремо вихованці долучаються до екологічних та просвітницьких заходів: Всесвітнього дня здоров'я, Всесвітнього дня водних ресурсів, Міжнародного дня нульових відходів, а також акцій із захисту птахів узимку через встановлення годівничок.

Під час екскурсії до заказника Монастирище діти ознайомилися з первоцвітами, занесеними до Червоної книги України, та усвідомили важливість збереження природних екосистем.

Також гуртківці беруть активну участь у шкільному та громадському екологічному русі, реалізують власні ініціативи, проводять вікторини, досліди та просвітницькі заходи для молодших вихованців.

Діяльність гуртка «Зелений крок» сприяє формуванню екологічної культури, відповідальності, любові до природи та активної громадянської позиції у дітей.

Маленькі кроки юних екологів сьогодні — це великий внесок у чисте та здорове майбутнє громади.

ЕКОЛОГІЧНИЙ СТИЛЬ МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Закутаєва Н.О.,

*керівник гуртка комунального закладу
«Кіровоградський обласний центр
еколого-натуралістичної
творчості учнівської молоді»*

Сьогодні надзвичайно гостро стоїть питання вдосконалення всієї системи екологічної освіти на принципах усвідомлення своєї відповідальності за стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей. Крім того, без екологізації освіти неможливе входження України в сучасний міжнародний освітній простір.

Згідно з Концепцією екологічної освіти України «глибоким опануванням екологічними знаннями, формуванням екологічного мислення, свідомості і культури мають бути охоплені громадяни всіх категорій, вікових груп і сфер діяльності. Збалансований, екологічно безпечний розвиток повинен бути базисною ідеєю екологічної освіти згідно з міжнародними вимогами».

Одним із важливих напрямів взаємодії сучасного суспільства з природою є подолання екологічної безграмотності населення. Екологічні знання є основою для екологічного мислення. Саме екологічні знання дозволяють зрозуміти природні процеси та особливості живих систем як результат цих процесів. Навколишній світ може адекватно сприйматися тільки з позиції екологічного мислення.

Екологічна культура, що обумовлює екологічне мислення, є основою вирішення екологічних проблем і її формування можливе лише при опануванні трьох блоків знань: біологічні системи, середовище існування і взаємовплив чинників середовища і системи.

Головними складовими системи екологічної освіти та виховання мають бути її формальна та неформальна частина, форми та методи яких різні, а мета одна: виховання еколого-компетентної особистості, яка на основі самостійного мислення і відповідальності здатна не лише визначити екологічні проблеми, шукати оптимальні шляхи їх вирішення, а й попереджувати виникнення останніх. Більшість людей вважає, що чим більше вони знають про природу, тим більше захищають її. А це не так. Екоосвіта виступає

набутим «багажем знань» про природу, який вона поповнює все життя. Під екологічним стилем мислення слід розуміти виявлення волі, почуттів, характеру, які формують правильну поведінку та ставлення до навколишнього природного середовища.

Загальновідомо, що фундамент екологічного виховання закладається змалку, тому завдання педагога – сформувати мислення та екологічну культуру кожного учня, навчити молоде покоління жити за законами природи, домогтися, щоб почуття особистої відповідальності за все живе на Землі, турбота про збереження природи стали рисами характеру кожної людини.

В.О. Сухомлинський стверджував, що сама по собі природа не розвиває і не виховує. Залишивши дитину наодинці з нею, годі сподіватися, що вона під впливом навколишнього середовища стане розумною, глибоко моральною, непримиренною до зла.

Тільки активна взаємодія з природою здатна виховувати найкращі людські якості. Свідоме і бережливе ставлення кожної людини до природи можливе тільки при наявності екологічної культури, екологічного мислення, широких екологічних знань, які повинні формуватися, починаючи з дитинства. Знання екологічних норм, закономірностей розвитку природи, знайомства з загадковим світом тварин, рослин, з особливостями їхньої поведінки, проблемами, які виникають у їхньому житті, дуже часто з вини людини, дадуть можливість кожному відчути особисту відповідальність за майбутнє природи.

Зміст навчально-виховної роботи в цьому напрямі полягає у розкритті перед дітьми багатогранної цінності природи.

Успіх екологічного виховання значною мірою залежить від урахування низки педагогічних вимог. При реалізації вимог екологічного виховання необхідний комплекс таких методичних засобів і прийомів, щоб вивчення природи, щоб будь-яке спілкування з нею залишало в пам'яті дітей глибокий слід,

обов'язково впливало б на почуття і свідомість.

Саме такий вплив справляють ігри, вікторини, екскурсії, експедиції, походи, польові практики, досліді, фенологічні спостереження за природою, тому їх розглядають як важливу умову ефективного формування екологічного мислення в учнів.

Головною умовою успішного формування в учнів екологічного мислення є уміння поєднувати навчальний матеріал екологічного змісту із практичною діяльністю школярів у природному середовищі.

Переважає більшість учнів знають і усвідомлюють екологічні проблеми, виявляють відчутну стурбованість станом довкілля. Однак відчуваються недоліки життєвого досвіду взаємодії учнів з природою, недостатнім є досвід відповідної поведінки в природі та практичної природоохоронної діяльності й наукових знань процесів, які відбуваються в природі. Тому педагогічний колектив комунального закладу «Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» приділяє велику увагу екологічній освіті та розвитку екологічного стилю мислення, через чітку систему, що передбачає інформаційну наступність і безперервність з урахуванням віку вихованців, розкриття екологічних проблем, залучення учнівської молоді до практичних природоохоронних заходів. Обов'язковими компонентами цього процесу повинні бути не тільки теоретичні заняття, а обов'язково в поєднанні з фаховими виховними природоохоронними заходами: польовими практиками і дослідженнями, експедиціями, практичними екологічними акціями та конкурсами. Адже відомо, яке важливе значення для закріплення теоретичного матеріалу мають практичні заняття. Жодна словесна інформація, хай і підкріплена чудовими ілюстраціями, фотоматеріалами, презентаціями, кіно- чи відеофільм, не замінить живого сприйняття природи. Заняття, проведені на лоні природи, сприймаються емоційно, мають позитивний вплив на зорові, слухові, відчуттєві аналізатори вихованців. Побачене й відчуте при безпосередньому спілкуванні з навколишнім середовищем легко засвоюється й відтворюється в пам'яті, спонукає логічно мислити, робити власні висновки, знаходити свої індивідуальні, часом оригінальні пояснення, а не уявляти ті чи інші явища, окремі об'єкти

тільки зі слів керівника гуртка. Важливо всебічно, терпеливо, а головне кваліфіковано спрямовувати світогляд вихованців на цілісність і тісний взаємозв'язок рослинного і тваринного світу між собою та компонентами і явищами неживої природи: водою, світлом, температурою, зміною пори року тощо. Акцентувати увагу вихованців на ролі саме антропогенного фактора щодо змін у навколишньому природному середовищі, необхідності гармонійного взаємовигідного співіснування людського суспільства з екологічно злагодженим механізмом функціонування живої природи.

Однією з важливих ланок у формуванні екологічного стилю мислення та екологічно компетентної особистості є впровадження проектних технологій. В основі системи проектного навчання лежить творче засвоєння учнями знань у процесі самостійної пошукової діяльності, тобто проектування. Важливо, що проектне навчання за своєю суттю є особистісно орієнтованим, а значить, дозволяє школярам вчитися на власному досвіді й досвіді інших. Це стимулює пізнавальні інтереси учнів, дає їм можливість отримати задоволення від результатів своєї праці, усвідомити ситуацію успіху в навчанні. Педагоги ОЦЕНТУМ широко використовують проектні технології у роботі з вихованцями закладу. Одним з таких прикладів є проект «Добро починається з тебе!», мета якого — набуття вихованцями додаткових знань з орнітології і певних навичок ведення спостережень та досліджень за птахами у природі, сприйняття світу, як цілісної системи, відповідальності за збереження біологічного різноманіття на Землі. В ході підготовки проекту юннати, працюючи у групах та індивідуально, вивчали біологічні особливості птахів: розмноження і розвиток, спосіб життя, з'ясували місце та роль птахів в екосистемах. На практичних заняттях гуртківці виготовляли годівнички та штучні гніздівлі. Здійснювали заготівлю кормів і підгодовували птахів узимку.

Вивчення птахів неможливо без систематичних екскурсій, походів, під час яких вихованці ознайомлюються з методиками дослідження птахів у природі, проводять самостійні спостереження. Наприклад, дослідження «Поширення популяції білого лелеки на території мікрорайону Лелеківський м. Кропивницького». Юні дослідники провели спостереження за птахами в період

гніздування та позагніздовий період, обчислили кількість гнізд, у якому стані вони знаходяться, їх розташування та вплив людської діяльності на місце проживання лелеки.

Після завершення реалізації проєктів з метою перевірки набутих вмінь, навичок, практичного досвіду спостережень та досліджень птахів юннати беруть участь у природоохоронно-пропагандистських акціях «Птах року», «Годівничка», «День зустрічі птахів», Міжнародний день спостережень птахів та зимовий облік птахів.

Логічним завершальним наслідком такого комплексного підходу до екологічного освітньо-виховного процесу є виховати людину-громадянина, небайдужого до стану навколишнього природного середовища, компетентного, прагнучого і здатного до участі у процесах прийняття рішень з екологічних питань. Іншими словами, не сума біологічних знань чи обізнаність з екологічними проблемами довілля визначатимуть екологічну сутність особистості, а принципи і готовність за будь-яких умов відстояти інтереси довілля, вміння організувати процес і бути активним виконавцем природоохоронних заходів відповідно до законів природи та вимог екологічного законодавства України.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003.
2. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Київ : Освіта, 2011.
3. Вербицький А.А. Основи екологічної освіти і виховання. Київ : Вища школа, 2005.
4. Концепція екологічної освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. 2002.
5. Лук'янова Л.Б. Екологічна освіта: сучасні підходи. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Київ, 2002.
7. Савченко О.Я. Виховний потенціал сучасної освіти. Київ : Богдан, 2012.
8. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1977.
9. Тарасенко Г.С. Екологічне виховання школярів: теорія і практика. Київ : Освіта, 2008.
10. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007.
11. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII.
12. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III.